

જૈનધર્મ પ્રકાશ.

તત્ર ચ ગૃહસ્થૈઃ સદ્ગ્નિઃ પરિહર્તવ્યોઽકલ્યાણમિત્રયોગઃ, સેવિતવ્યાનિ કલ્યાણમિત્રાણિ, ન દ્વઙ્મનીયોચિતસ્થિતિઃ, અપેક્ષિતવ્યો લોકમાર્ગઃ, માનનીયા ગુરુસંહતિઃ, જ્ઞવિતવ્યમેતત્તત્તૈઃ, પ્રવર્તિતવ્યં દાનાદૌ, કર્તવ્યોદારપૂજા જગવતાં, નિરૂપણીયઃ સાધુવિશેષઃ, શ્રોતવ્યં વિધિના ધર્મશાસ્ત્રં, જ્ઞાવનીયં મહાયત્નેન, અનુષ્ટેયસ્તદર્થો વિધાનેન, અવલ્લમ્બનીયં ધૈર્યં, પર્ણાલ્લોચનીયાયતિઃ, અવલ્લોકનીયો મૃત્યુઃ, જ્ઞવિતવ્યં પરલોકપ્રધાનૈઃ, સેવિતવ્યો ગુરુજનઃ, કર્તવ્યં યોગપટ્ટદર્શનં, સ્થાપનીયં તદ્રૂપાદિ માનસે, નિરૂપયિતવ્યા ધારણા, પરિહર્તવ્યો વિક્લેપમાર્ગઃ, પ્રયતિતવ્યં યોગશુદ્ધૌ, કારયિતવ્યં જગવદ્જીવનવિમ્વાદિકં, લેખનીયં જીવનેશવચનં, કર્તવ્યો મદ્ગદ્ગજપઃ, પ્રતિપત્તવ્યં ચતુઃશરણં, ગર્હિતવ્યાનિ છુષ્કતાનિ, અનુમોદયિતવ્યં કુશલં, પૂજનીયા મંત્રદેવતાઃ, શ્રોતવ્યાનિ સચ્ચેષ્ટિતાનિ, જ્ઞાવનીયમૌદાર્યં, નર્ગિતવ્યમુત્તમજ્ઞાનેન, તતો જ્ઞવિષ્યતિ જનતાં સાધુધર્માનુષ્ઠાનભાજનતા ।।

ઉપમિતિજવપ્રપચ્ચા કથા.

પુસ્તક ૨૭ મું. આશ્વિન. સંવત ૧૯૩૭.

શાકે ૧૮૩૩. અંક ૭ મો.

જ્ઞાનસાર સૂત્ર વિવરણ.

(૧૧) નિર્લેપ અષ્ટક.

(લેખક-સન્મિત્ર કપૂરવિજયશ.)

સમગ્રતા સહિત સમ્યક્ જ્ઞાન અને ક્રિયાનું સેવન કરવાથી જીને બરી સતીષ-વૃત્તિ બાગી છે તેવા મુનિ મહાત્માજી સર્વ સંસાર બંધનથી ન્યારા રહી શકે છે. એવા મુનિવર નિર્લેપ ગણાય છે કે જે રાગ દ્વેષ મોહાદિકનો લેપ લાગવા દેતા નથી. અથવા જે રાગદ્વેષાદિક સંસાર બંધનથી ન્યારા-નિર્લેપ રહે છે અથવા નિર્લેપ રહેતા પુરતો પ્રયત્ન કરે છે. તેજ બરા નિયંત્ર મુનિવર મોક્ષ પદના અધિકારી અને છે. તેથી પ્રસંગાત નિર્લેપતાનું સ્વરૂપ શાસ્ત્રકાર વર્ણવે છે.

સંસારે નિવસન્ સ્વાર્થ—સજ્જઃ કજ્જલ્લવેરમનિ ॥

લિપ્યતે નિચિલો લોકો, જ્ઞાનસિદ્ધો ન લિપ્યતે ॥ ૧ ॥

સ્માર્થ—સંસારમાં વસતા અને સ્વાર્થ સાધવામાંજ તથ્યર એવા સર્વ કોમપ્રાણી

જેને 'પાપ' પ્રકાશ.

કર્મથી લેપાય છે. અથવા કાળજની કોટડીમાં રહેતાં કોણ કોરો રહીજ શકે? ફક્ત જ્ઞાન સિદ્ધ પુરૂષજ નિર્લેપ રહી શકે છે. તત્ત્વજ્ઞાની અને વિવેકી મહાત્માજ માત્ર કોરો રહી કર્મ અંજનથી મુક્ત થઈ શકે છે. એવા સત્પુરૂષોને સંસારના કોઈ પણ પંદાર્થમાં આસક્તિ હોતી નથી, અને અંતર આસક્તિ વિના રાગ દ્વેષાદિકના અભાવે કર્મ બંધ પણ થઈ શકતો નથી.

વિવેચન—કાળજની કોટડી જેવા રાગ દ્વેષ મોહ મમતાદિક દોષોથી ભરેલા આ ચાર ગતિરૂપ સંસારમાં વસતા સહુ કોઈ જીવો પોતપોતાના કલ્પિત સ્વાર્થ સાધનમાં તત્પર છતાં ખરેખર પગલે પગલે (ક્ષણે ક્ષણે) દ્રવ્યભાવ કર્મપાંકથી લેપાય છે. દ્રવ્ય કર્મ તે જ્ઞાનાવરણી પ્રમુખ આઠ કર્મની વર્ગણાએ અને ભાવ કર્મ તે દ્રવ્યકર્મના રૂપ-રસરૂપ રાગદ્વેષાદિક પરિણામ સમજવા. જ્યાં સુધી જ્ઞાની મહાત્માની કૃપાવડે ખરા સ્વાર્થનું સ્વરૂપ યથાર્થ સમજવામાં આવે નહિ ત્યાં સુધી અજ્ઞાનવશ જીવ પોતાની મતિ કલ્પનાવડે કલ્પી કાઢેલો જોટો સ્વાર્થ સાધવામાંજ સદા સાવધાન હોય છે. તે અજ્ઞ જીવ સુખબુદ્ધિથી સ્વકલ્પિત સ્વાર્થ સાધવા જતાં મિથ્યા બ્રાન્તિ યોગે ઉલટો દુઃખી થાય છે. એટલે મોહ મમતાદિક રાગ દ્વેષવાળા માઠા પરિણામથી પોતાના રત્ન જેવા આત્માને મલીન કરે છે. એવી સ્થિતિ દુનિયાભરમાં સહુ કોઈ અજ્ઞાનવશ વર્તી જીવોની હોય છે. ફક્ત જે જ્ઞાની સિદ્ધ મહાત્મા હોય છે, તેજ તેવા દોષ પાંકથી દૂર રહી શકે છે, તાત્પર્ય એ છે કે નિર્મળ જ્ઞાનના પ્રસાદ વગર જીવ માત્ર કર્મ મળથી મલીન થાય છે. જો કર્મમળથી છુટવું હોય એટલે રાગ દ્વેષાદિક દોષોનો લેપ લાગવા દેવો ન હોય તો નિર્મળ જ્ઞાનનો પરિચય કરવો જરૂરનો છે અને નિર્મળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જ્ઞાન સિદ્ધ (નિર્મળ જ્ઞાનવંત) મહાત્મા પાસેથી વિનય જાહુમાન પૂર્વક કરવાની છે. તે વગર અનાદિ અજ્ઞાનજન્ય મલીનતા ટળી શકવાની નથી. જ્યારે એમ જ છે ત્યારે જ્ઞાન સિદ્ધ મહાત્માની લક્ષણા સ્થિત ગવેષણા કરવાની પ્રથમ જરૂર છે. જ્ઞાન-સિદ્ધ (નિર્મળ જ્ઞાનવંત-તત્ત્વજ્ઞાની) મહાત્મા કોને કહેવા ? તે વાતનો શાસ્ત્રકાર પોતેજ ખુલાસો કરે છે.

નાહં પુદ્ગલજાવાનાં, કર્તા કારયિતા ચ ન ॥

નાનુમંતાપિ ચેત્યાત્મ—જ્ઞાનવાન લિપ્યતે કથમ્ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ—હું પરભાવને કરું નહિ, કરાવું નહિ, તેમજ અનુમોદું નહિ, વિભાવમાં રમવાનો મારો ધર્મજ નથી, મને સ્વભાવમાંજ રહેવું યુક્ત છે. આ પ્રમાણે અંતરમાં સમજનાર આત્મજ્ઞાની કર્મઅંજનથી કેમ લેપાય ? જે વિભાવથી વિરગીને કેવલ સ્વભાવરમણી થાય છે, તેજ ખરો આત્મજ્ઞાની છે અને તેવા આત્મજ્ઞાનીજ સકલ કર્મકલંકથી સર્વથા મુક્ત થઈ અંતે પરમપદને પ્રાપ્ત થાય છે.

વિવેચન—જેને પૂર્વના શુભ અભ્યાસથી સહેજે આત્મજ્ઞાન પ્રગટવું હોય અથવા વર્ત-

માન ભાવમાં કોઈ તેવા આત્મજ્ઞાનીના યથાવિધ પરિચયથી, તેમની સેવા ભક્તિથી આજ્ઞાવશવર્તીપણાથી જેને નિર્મળ ક્ષયોપશમ યોગે આત્મજ્ઞાન પ્રગટ્યું હોય તે આત્મજ્ઞાની કહેવાય છે. તે સ્વપરને, જડ ચેતનને યથાર્થ જ્ઞાતા એવળખી શકે છે. તેથી સ્વચેતન સિવાય પર પુદ્ગલિક વસ્તુઓમાં મુંઝાતો નથી. આત્મજ્ઞાનીની એવી દૃઢ સમજ હોય છે કે હું (આત્મા) પર પુદ્ગલિક ભાવનો કર્તા ભોક્તા નથી, પરંતુ પોતાના જ્ઞાન દર્શન સારિત્રાદિક આત્મશુભોનોજ નિશ્ચયથી કર્તા ભોક્તા છું. પરભાવ (વિભાવ-રાગ દ્વેષાદિક દોષ)ને પુષ્ટિ આપવી એ મારો ધર્મ નથી. પરંતુ જ્ઞાનાદિક નિજ સ્વભાવને જ પુષ્ટિ આપવા અપાવવા રૂપ મારો ખરો ધર્મ છે. તેમજ 'પરભાવનું' અનુમોદન કરવાનો મારો ધર્મ નથી પરંતુ શુદ્ધ નિર્મળ જ્ઞાનાદિક આત્મભાવનુંજ અનુમોદન કરવા રૂપ મારો ધર્મ છે. આવી જેની નિશ્ચળ મતિ-શ્રદ્ધા સદાય વર્તેલી હોય એવા મહાનુભાવ જ્ઞાનસિદ્ધ મહાત્મા પુરોક્ત કર્મલેખથી શા માટે લેખાય ? નજ લેખાય. તેવા આત્મજ્ઞાની સમ વિષમ સંયોગ પ્રાપ્ત થતાં મનનું કેવી રીતે સમાધાન કરી લે છે ? કેવી રીતે ચિત્તની સ્થિરતા સાચવે છે, કેવી રીતે આત્મશ્રદ્ધામાં નિશ્ચળપણું સાચવી રાખે છે ? અને કેવા આચાર વિચારથી અન્ય જીવોને ઉત્તમ દૃષ્ટાંત રૂપ થાય છે ? તે શાસ્ત્રકાર સંશ્લેષથી સમજાવે છે.

લિખ્યતે પુદ્ગલસ્કંધો, ન લિખ્યે પુદ્ગલૈરહમ્ ॥

ચિત્રવ્યોમાંજનેનેવ, ધ્યાયન્નિતિ ન લિખ્યતે ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ—ફક્ત પુદ્ગલજ પુદ્ગલથી લેખાય છે, પણ ચેતન પુદ્ગલથી લેખાતો નથી. જેમ આકાશ અંજનથી લેખાતુંજ નથી તેમ આત્મા પણ કર્મઅંજનથી લેખાતો નથી. એવા સમ્યગ વિચાર પૂર્વક વિવેક સેવનારો સત્પુરૂષ કદાપિ કિલષ્ટ કર્મના ભાગી થતોજ નથી. પરંતુ જે અનાદિ અવિદ્યા યોગે મોહને વશ થઈ જડવત્ બની પુદ્ગલમાંજ આનંદ માની બેસે છે તેવો પુદ્ગલજાનંદી તો મોહ માયાના પાશમાં પડી જરૂર કિલષ્ટ કર્મબંધનો ભાગી થાય છે.

વિવેચન—આત્મજ્ઞાનીની શુદ્ધ સમજ પૂર્વક એવી માનીનતા હોય છે કે આકાશ જેમ રજથી લેખાતું નથી (આકાશને જેમ રજ ચોંટી શકતી નથી) તેમ સ્વચ્છ આત્માને પણ પર પુદ્ગલ લેખ લાગતો નથી. પુદ્ગલ વડે તો પુદ્ગલ જ લેખાય છે. કલ્પિત સુખ દુઃખ તેમજ સુખ દુઃખનાં સાધન તો દેહાદિક પુદ્ગલને લઇને જ હોવા સંભવે છે. કેવળ શુદ્ધ આત્મામાં પર પુદ્ગલ સંગ કોઈ રીતે હોવો ઘટતોજ નથી. એવી રીતે નિરંતર વિવેક પૂર્વક વિચાર કરનાર તોજ તેવા સમ વિષમ સંયોગે લગારે હર્ષ વિપાદ નહિ કરતાં સમભાવે રહેનાર (ગમે તેવા શુભ સંયોગે હર્ષ ઉન્માદ અને વિષમ સંયોગે ગ્રેહ નહિ વહેનાર) નિર્મળ જ્ઞાની કર્મભજથી શી રીતે લેખાય ?

૪૯૬

જ્ઞાન વિજય પેદાશ

નજ લેપાય. ત્યારે આવી નિર્લેપ વૃત્તિને વારણ કરનાર મહાત્માને વ્યવહારિક ક્રિયા કરવાથી શો લાભ સંભવે ? તેનું શાસ્ત્રકાર સમાધાન કરે છે.

શિષ્યતા જ્ઞાનસંપાત—પ્રતિષ્ઠાતાય કેવલમ્ ॥

નિર્લેપજ્ઞાનમગ્રસ્ય, ક્રિયા સર્વોપયુજ્યતે ॥ ૪ ॥

સાધાર્થ—નિર્લેપ દૃષ્ટિ એવા સત્પુરુષની સકલ સાપેક્ષ ક્રિયા વિભાવમાં જતા ઉપયોગને વારવા માટે હોય છે. સાધ્યદૃષ્ટિવાળાની સકલ ક્રિયા સાપેક્ષ-સહેતુકજ હોય છે, તેથી આત્માનંદી પુરુષ જે જે ક્રિયા કરે છે તેનો હેતુ પુરૂગલમાં જતી દૃષ્ટિને ફેરવવા અને સ્વભાવરમણી થવા માટેજ હોય છે. જ્યાંસુધી સંપૂર્ણ સ્વભાવરમણી ન થવાય ત્યાં સુધી તેવો સંપૂર્ણ અધિકાર પામવા અને આધકભૂત વિભાવ ઉપયોગને વારવા સ્વાનુકૂલ ક્રિયા કરવાની ખાસ જરૂર પડે છે.

વિવેચન—નિર્લેપ દશાને સતેજ કરે એવાં તત્ત્વજ્ઞાનમાં મગ્ન રહેનાર મહાશયની પ્રકળવ્યવહારિક કરણી તેને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં સ્થાવરતા કરવા ઉપજતા વિભાવ ઉપયોગને વારવા તેમજ તેવા મન વચન કાયાનો ઉચિત નિશ્ચય કરવા ઉપયોગી થાય છે. એટલે આત્મજ્ઞાની-અંતર લક્ષવાળા જ્ઞાની જે કંઈ ઉચિત કરણી કરે છે તે સર્વ કામજપૂર્વક પોતાને કોઈ રીતે લાભકારી બાણીનેજ કરે છે. તત્ત્વજ્ઞાની કદાપિ વ્યવહાર મર્યાદાનો લોપ કરતા નથી પરંતુ વ્યવહાર મર્યાદાનું પાલનજ કરે છે. તે પણ ઉપર જણાવ્યા મુજબ સ્વહિત સમજીનેજ. વિશેષ એ છે કે આત્મજ્ઞાની જે કંઈ ઉચિત કરણી કરે છે તે દંભ અને અભિમાન રહિતજ કરે છે તેથી તે કરણી કંઈ પણ નુકસાન નહિ કરતાં તેને હિતકરજ થાય છે. ત્યારે તેજ કરણી અન્ય અજ્ઞાની જીવને અંતર લક્ષ શૂન્યપણે અથવા મિથ્યા આડંબર રૂપે કરવાથી હિતરૂપ થતી નથી, પરંતુ નુકસાન પણ કરે છે. તેજ વાતનું શાસ્ત્રકાર સમર્થન કરે છે.

તપઃશ્રુતાદિના મત્તઃ, ક્રિયાવાનપિ હિપ્યતે ॥

જાવનાજ્ઞાનસંપન્નો, નિષ્ક્રિયોઽપિ ન હિપ્યતે ॥ ૫ ॥

સાધાર્થ—તપ અને જ્ઞાન વિગેરેનો મદ કરનારો ગમે તેવી આકરી કળકરણી કરતો હોય તો પણ કર્મથી લેપાય છે. અને નિર્મલ ભાવથી જેનું અંતઃકરણ ભરેલું હોય તે કદાચ તેવી આકરી કરણી કરી શકતો ન હોય તો પણ કર્મથી લેપાતો નથી. એમ સમજીને શાણા બાણીરોએ કર્તૃત્વ અભિમાન તજણું યુક્ત છે. કોઈ પણ પાતનો મદ કરવાથી પ્રાણી પતીતપણું પામે છે. અને મદ તણ નિર્મદ થઈ નમ્રપણે નેનકર્તૃત્વ સમજી જે સત્ ક્રિયા કરે છે, તે સ્વઉત્તતિને સુખે સાધે છે.

વિવેચન—કોઈ એક આત્મજ્ઞાન શૂન્ય-અધ્યાત્મ લક્ષ રહિત પ્રાણી તપજપ પઠન પાઠનાદિકકરણી ગર્વ-અભિમાન સહિત કરતો હોય તો કર્મથી લેપાય છે. કેમકે તે કરણી કરતાં

પણુ તેના આશયની મટીનતા છે. તેમજ તે કરણી પોતાની અનાદિ મટીનતા દૂર કરવાના લક્ષથી પણ કરવામાં આવતી નથી. અનાદિ અજ્ઞાનના વશપણથી શુભ કરણી કરતાં છતાં પણ મટીન વાસનાના જોરથી શુભ ફળ પ્રાપ્ત કરી શકાતું નથી. જ્ઞાની-વિવેકી પુરૂષો તેજ કરણી શુભ આશયથી અંતરની મટીન વાસના માત્રને દૂર કરવા માટે કરતાં હોવાથી શુભ ફળ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તેઓ તો અહંતા અને મમતાને મૂકીને સ્વકર્તવ્ય કરે છે. એટલે કે દ્રશ્ય દેહાદિકે પુદ્ગલમાં ખોટી અહંતા કે મમતા ધારતા નથી પણ શુદ્ધ આત્મદ્રવ્ય તેજ હું અને શુદ્ધ જ્ઞાનાદિકે શુભ એજ મારા એવી સાચી હિતકારી અહંતા અને મમતાનેજ આર રૂપ સમજી સ્વઉચિત કરણી અંતર લક્ષ પૂર્વક કરે છે. એટલે જેમ અંતરંગ આત્મશુભ જન્યુત થાય અને અનાદિ અહંતા મમતા વિગેરે મટીન વાસનાઓ સદંતર નષ્ટ થાય તેનું કિન્તમ લક્ષ રાખવાનું તે ચક્રતા નથી. તેથીજ તેમની અકળ કરણી સુખદાયી થાય છે. કદાચ કરવા યોગ્ય કરણી કરી શકાય એવી સ્થિતિની અનુકૂળતા તેમને જગ્યાએ નહિ ભાડે પાવુ પોતાના કર્તવ્યની ભાવના તો તેમના હૃદયમાં જેવી ને તેવીજ બની રહે છે. એટલે કે તે કરણી નહિ કરી શકવા છતાં આશયની વિશુદ્ધિથી તેમને તેનું શુભ ફળ તો મળેજ છે. એટલે કે તેઓ રાગદ્વેષાદિકથી નિરાળા રહી શકે છે. એ કંઈ એાછી વાત નથી. જ્ઞાની બરી કરોટી એમાંજ છે. અજ્ઞાની જીવો તો દરેક પ્રસંગે અહંતા અને મમતાથીજ દુઃખી થાય છે. જ્ઞાની પુરૂષથી અજ્ઞાની જીવની માનીનતા વિપરીતજ સંભવે છે, તેથી તેને પગલે પગલે કર્મબંધન થાય છે, રાગદ્વેષાદિકથી લેપાવું પડે છે, અને દોષની બહુલતાથી સંસારચક્રમાં બાદુ બાદુ દુઃખ સહેવું પડે છે. જ્ઞાની-વિવેકીને નિર્લેપ દશાથી કશું દુઃખ સહેવું પડતું નથી. ક્ષિતાર્થ એ છે કે મિથ્યા અહંતા અને મમતાને હીધે અજ્ઞાની જીવ ચડાય તેવી કદ કરણી કરે તોપણ કર્મભણથી લેપાદ્ય દુઃખી થાય છે અને જ્ઞાની-વિવેકી તેજ દુઃખના બીજ જેવી અહંતા અને મમતાને છેદી નિર્લેપ રહી સુખી થાય છે. હવે આત્મા કેમ ક્ષિત તેમજ કેમ અક્ષિત જણાય છે? અને તેની શુદ્ધિ થી રીને સંભવે છે? તેના ખુલાસો આવશ્યક કરે છે.

અક્ષિપ્તો નિશ્ચયેનાત્મા, ક્ષિપ્તથ વ્યવહારતઃ ॥

શુચ્ચયત્યક્ષિપ્તયા જ્ઞાની, ક્રિયાવાન્ ક્ષિપ્તયા દશા ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ—નિશ્ચયતરવદ્દિથી જોતાં આત્મા અક્ષિપ્ત છે અને વ્યવહારદિથી જોતાં તેજ આત્મા કર્મથી લિપ્ત દેખાય છે. તરવદ્દિ પુરૂષ અક્ષિપ્ત દશાથી આત્માની શુદ્ધિ કરે છે, અને ક્રિયાવાન્ વ્યવહારદિ પુરૂષ સ્વાનુકૂલ ઉચિત આચરણથી શુદ્ધ થાય છે. બંનેનું સાધ્ય એકજ હોવાથી સ્વ સ્વ અનુકૂળ સાધનાવડે ઉભય સિદ્ધિ સંપાદન કરી શકે છે. સાધ્યવિકલ કોઈ પણ પ્રાણી સ્વાનુકૂળ સાધના વિના સિદ્ધિ સાધી શકતા નથી.

૧૯૮

જૈન ધર્મ માધ્યમ.

વિવેચન—નિશ્ચય દ્રષ્ટિથી જોતાં આત્મા અલિપ્ત જણાય છે. સત્તાગત આત્માનું સ્વરૂપ સિદ્ધ પરમાત્માના જેવું નિર્મળજ છે. પરંતુ વ્યવહાર નયથી તેની વર્તમાન સ્થિતિ વિચારતાં આત્મા લિપ્ત એટલે રાગદ્વેષાદિક કર્મ મળથી લેપાયેલો દેખાય છે. નિશ્ચય નયથી જોતાં આત્મા સ્ફટિક રત્ન જેવો નિર્મળ જણાય છે. અને વ્યવહાર નયથી જોતાં સ્ફટિક રત્ન ઉપર પુષ્પાદિ મૂકવાથી જેવી વિકૃતિ જણાય તેવી વિકૃતિ—વિકાર વાળો જણાય છે. મતલબ કે અનાદિ કર્મ સંયોગથી પુણ્ય પાપના સંચયવડે રાગ દ્વેષ પરિણામ યોગે આત્માનું શુદ્ધ સ્ફટિક રત્ન સમાન સત્તાગત નિર્મળ સ્વરૂપ ઠંકાઈ ગયેલું હોવાથી અજીવને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનું સમ્યગ્ જ્ઞાન વગર એકા એક લાન થઈ શકતું નથી. પરંતુ સતત અભ્યાસ વડે અથવા કોઈ જ્ઞાન સિદ્ધ મહાત્માના સદ્ગુણગ્રાહ વડે આત્મામાં સર્વ જ્ઞાન દીપક પ્રગટતાં પોતાને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનું સ્વતઃ લાન થાય છે એટલે તત્કાળ તેને તત્ત્વ શ્રદ્ધા યા તત્ત્વ પ્રતીતિ પ્રગટે છે. તેથી જ્ઞાની પુરૂષ સ્વપરની યથાર્થ વહેંચણ કરી પોતાને કર્મમળથી મુક્ત કરવા પ્રયત્ન સેવે છે. તેમાં જે અધિક જ્ઞાનરૂચિ હોય છે તે તીક્ષ્ણ તત્ત્વદ્રષ્ટિ વડે શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં તન્મયતા પામતો ક્રીટ ભ્રમરીના ન્યાયે કર્મ ઉપાધિથી મુક્ત થઈ શુદ્ધ—પુદ્ગલ થઈ જાય છે ત્યારે જે અધિક ક્રિયારૂચિ હોય છે તે પણ સમ્યગ્ જ્ઞાનની સહાયથી પોતાની અનાદિ મલિન વાસનાઓ નષ્ટ થાય તેવું પવિત્ર લક્ષ રાખી સ્વશક્તિ અને અધિકાર અનુસારે ઉચિત કરણી નિષ્કામપણે કરતો છતો કર્મઉપાધિથી મુક્ત થઈ અનુક્રમે શુદ્ધ પુદ્ગલ થઈ શકે છે. સમ્યગ્ જ્ઞાન રૂચિ અને ક્રિયારૂચિ ઉભયને સાધ્ય એજ હોય છે કે પોતાનું આત્મસ્વરૂપ શુદ્ધ સ્ફટિક જેવું નિર્મળ સાક્ષાત્ અનુભવવું. તેનાં સાધન તરીકે જ્ઞાનરૂચિ જ્ઞાનનો અધિક આશ્રેપ રાખે છે ત્યારે ક્રિયારૂચિ ક્રિયાનો અધિક આશ્રેપ (અભ્યાસ) રાખે છે. **સમભાવથી** સ્વાનુકૂળ સાધનવડે ઉભય આત્મશુદ્ધિ કરી શકે છે. સમભાવથી એટલે જ્ઞાનીને ક્રિયાનો તિરસ્કાર હોતો નથી અને ક્રિયાવંતને જ્ઞાન પ્રત્યે તિરસ્કાર હોતો નથી. પરંતુ પ્રત્યેકને સદ્ગુણ પ્રત્યે અકૃત્રિમ પ્રેમ ભાવ જાન્યો રહે છે. તેથી તે ઉભયનું સ્વાનુકૂળ સાધનયોગે અવશ્ય કલ્યાણ થાય છે. એટલે કે જ્ઞાની અલિપ્ત દ્રષ્ટિથી એટલે નિઃસંગવૃત્તિથી સ્વસ્વરૂપ રમણતા પામી શુદ્ધ થાય છે અને ક્રિયાવંત પણ લિપ્ત દ્રષ્ટિથી એટલે આત્માની સાથે લાગેલાં અનાદિ કર્મ આવરણને અસેડવા માટે સ્વશક્તિ—અધિકાર પ્રમાણે અમુક અમુક કરણી કરવાની ણાસ જરૂર છે એમ સહેતુક વિચારી—નિર્ધારી તે પ્રમાણે ઉચિત કરણી કામનારહિત કરી અનાદિ કર્મઉપાદિથી મુક્ત થઈ શુદ્ધ—પુદ્ગલ થઈ શકે છે. એમાં કશો વિરોધ જણાતો નથી. ઉપરના શ્લોકમાં જ્ઞાન અને ક્રિયાનું આસેવન કરતાં અધિકાર પરત્વે તે દરેકની સાધન તરી-

કે મુખ્યતા જણાવી તે ઉભયનો સમાવેશ એટલે જ્ઞાન ક્રિયા ઉભયનું સમભાવે સેવન ક્યારે થઈ શકે છે તે શાસ્ત્રકાર આગળના શ્લોકમાં જણાવે છે—

જ્ઞાનક્રીયાસમાવેશઃ, સદૈવોન્મીલને દ્વયોઃ ॥

ત્રૂમિકાન્નેદતસ્ત્વચ, જવેદૈકૈકમુખ્યતા ॥ ૭ ॥

ભાવાર્થ—નિશ્ચય અને વ્યવહારદ્રષ્ટિનું સાથેજ પ્રગટન—વિકાસ થવાથી જ્ઞાન અને ક્રિયા એ ઉભયનો સમાવેશ થઈ જાય છે, પરંતુ સ્થાન વિશેષથી તે જ્ઞાનની કે ક્રિયાની મુખ્યતા હોય છે. વ્યવહાર સાધનવડે નિશ્ચય સાધ્ય થાય છે, અને નિશ્ચય સાધનથી મોક્ષ સાધ્ય થાય છે. વ્યવહાર એ મોક્ષનું પરંપર કારણ છે અને નિશ્ચય અનંતર કારણ છે. ઉભયનું મિલન થવાથી શીઘ્ર મોક્ષસાધના સિદ્ધ થાય છે. મટે મોક્ષાર્થીએ નિશ્ચય દૃષ્ટિ દૃઢ્યમાં ધારીને વ્યવહાર માર્ગનું અવલંબન અવશ્ય કરવું યુક્ત છે, એમ કરવાથી સાધક શીઘ્ર સાધ્યસિદ્ધિ કરીશકે છે.

વિવેચન—નિશ્ચય અને વ્યવહાર ઉભય નયનું જ્ઞાનસાપેક્ષપણે સરળી રીતે યતાં જાનેદ્રષ્ટિનું એકી સાથે જ સરળું ઉન્મીલન [ઉદ્ઘાટન] એટલે ઉપક્રમ ક્યારે થાય છે ત્યારે જ્ઞાન અને ક્રિયા ઉભયનો સાથેજ સમાવેશ થાય છે. મતલબ કે સર્વજ્ઞદેશિત ઉભયનયનું સાપેક્ષપણું યથાર્થ સમજતાં તેમનો પરસ્પર સંગ્રામ યથાર્થ લક્ષમાં આવતાં તેમનું સમતોલપણું સારી રીતે ગ્રમજાય છે ત્યારે જાને દ્રષ્ટિનો એકી સાથે સરળો વિકાસ (ઉદ્ઘાટ) થવાથી જ્ઞાન અને ક્રિયા ઉભયને સરળી રીતે ન્યૂનાધિક રહિત સેવી શકાય છે. તે વગર ભૂમિકાબેદથી તો એક એકની—જ્ઞાનક્રિયાની અત્રં મુખ્યતા સંભાવે છે. જેને જ્ઞાનનો જેટલો ક્ષયોપશમ થાય છે તેને તે પ્રમાણે તે તે દૃષ્ટિનો તેટલો તેટલો વિકાસ થયેલો હોવાથી સ્વઅધિકાર (યોગ્યતા) અનુસારે અનુકૂળ સાધનમાં રૂચિ—પ્રીતિપૂર્વક પ્રવૃત્તિ થઈ શકે છે અને તેમાં યથાયોગ્ય લાભ મળી શકે છે. દ્રષ્ટાંત તરીકે જેને ચક્રુ દર્શનાવરણી ઠરમનો જેટલો ક્ષયોપશમ થાય તે તેવાં ચક્રુવડે તેટલું દેખી શકે છે. જેને જાને ચક્રુ સારાં સ્વચ્છ હોય છે તે જાનેથી સરળી રીતે સાફ દેખી શકે છે, જેને જમાણું કે ગાણું એકજ ચક્રુ સાફ હોય તે તે વડેજ સાફ દેખી શકે છે. એમ વિવિધ રીતે ઉક્ત દ્રષ્ટાંતને જ્ઞાન અને ક્રિયાના ઉપ-યોગમાં સારી રીતે ઘટાવવું એટલે જેને જેટલો નિશ્ચય અને વ્યવહારનયનો સાપેક્ષ સારો યોગ્ય થયો હોય તે તેના પ્રમાણમાં નેટલીજ જ્ઞાન અને ક્રિયા પ્રત્યે રૂચિ—પ્રીતિ પૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરી લાભ મેળવી શકે છે. જેને એકજ ચક્રુ સારી હોય તે તેના વડેજ સારો લાભ લાહી શકે છે. પણ તેથી ઇતર [બીજી] ચક્રુ પ્રત્યે કે તે બીજી ચક્રુથી લઈ શકાતા લાભ પ્રત્યે તેને નિરસ્કાર હોવો ઘટતો નથી. તેમ સ્વક્ષયોપશમ અનુસાર નિશ્ચય દૃષ્ટિ જન અધિક જ્ઞાન રૂચિ હોવો ઘટે છે અને વ્યવહાર દૃષ્ટિ જન અધિક ક્રિયા રૂચિ હોવો ઘટે છે, પરંતુ તેમાંના કોઈને એક બીજા તરફ નિરસ્કાર

બુદ્ધિ લાવવી તે તો અજ્ઞાનતાનું કે જ્ઞાનના વિપરિણામનું જ ફળ જણાય છે. સમ ભાવી સાથે દૃષ્ટિવર્તને જ્ઞાનનું વિપરિણામ અંભવતું જ નથી તેથી તેને એક ધીજી તરફ તિરસ્કાર બુદ્ધિ સામાટે થાય ? નજ થાય. તેને તો સદ્ગુણ અને સદ્ગુણી પ્રત્યે અકૃત્રિમ પ્રેમજ હોવો ઘટે છે. સદ્ભાવનામય આદર્શ, જે પોતાની સમીપે સ્થાપી રાખી સ્વસ્વરૂપ સમાણતા કરવા જ પ્રયત્ન કરી કરે છે, તે અતે અવશ્ય વિજય પામે છે, એ નિઃસ્પંદેહ વાત છે. સદ્ગુણ કે સદ્ગુણી પ્રત્યે દ્વેષ કે તિરસ્કાર કરવો તે પોતાની સામે અતિ સમીપમાં રહેલા સદ્ભાવનામય આદર્શને લાત મારી ભાંગી નાખવા જેવું ઘાતકી કામ છે. એવું અતિ અનુચિત ઘાતકી કામ કરનાર કદાપિ આત્મ ઉન્નતિ સાધી શકતો નથી. પરંતુ તેને સ્વસ્થાન બ્રહ્મ થઇ નીચે ગળાડી પડવાનો પગલો પગલો લાય છે. એવા સદ્ગુણદ્વેષી જીવને સ્વરૂપરમણતાનું શાંત સ્વાભાવિક સુખ સ્વપ્નમાં પણ કેવું ? કપાયતાપથી તેનું હૃદય તો ઉલટું સંતપ્ત રહ્યા કરે છે.

આટલી વાત અત્ર પ્રસંગોપાત કહેવાની એટલા માટે પ્રવૃત્તિ થઇ છે કે અત્યારે જીવોમાં પ્રાયઃ ગુણરાગ કરતાં દ્વેષભાવ અથવા ઉપેક્ષા બુદ્ધિ અધિક જોવામાં આવે છે. તે આત્માને અત્યંત હાનિકારક છે. કોઇ રીતે તેવા અત્યંત અનિષ્ટ ફળ આપનાર દોષપાશથી પ્રાણીઓ બચે અને દોષબુદ્ધિ તથા ગુણબુદ્ધિને જ ધારતાં શીખે. સહુ કોઇ ભવ્ય જનોને એવી સદ્બુદ્ધિ શીઘ્ર પ્રાપ્ત થાયો ! અને અનુક્રમે અનુપમ સુખ શાંતિનો પણ તેમને અનુભવ થાયો ! હવે છેવટમાં શાસ્ત્રકાર પોતે પણ અકૃત્રિમ ગુણાનુરાગથી જે મુમુક્ષુ જનો શ્રી વીતરાગ વચનાનુસારે શુદ્ધ નિર્દોષ વર્તન વડે સ્વાત્મહિત સાધી રહ્યા છે તેવા શાસનના અલંકારરૂપ ઉદાસિન મહાત્માઓ પ્રત્યે પ્રેમ પૂર્વક નમસ્કાર કરે છે અને આડકતરી રીતે આપણને પણ તેવાજ મહાનુભાવ મુનિજનોના પવિત્ર ચરણનું શરણ ગ્રહવા દરમાવે છે.

સજ્ઞાનં યદનુષ્ઠાનં, ન દ્વિપંતં દોષપંકતઃ ॥

શુદ્ધબુદ્ધસ્વજ્ઞાવાય, તસ્મૈ જગવતે નમઃ ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ—જ્ઞાનયુક્ત જેનું અનુષ્ઠાન દોષપંકથી લેપાયું નથી એવા શુદ્ધ સ્વભાવ સમાધીય મહાપુરુષને નમસ્કાર થાયો. જેની ક્રિયા સમગ્ર પૂર્વક મોક્ષ માટેજ હોવાથી નિર્દોષ છે તેમજ તીક્ષ્ણ ઉપયોગથી સહજ આત્મવિશુદ્ધિ કરતા સમર્થ છે તેને નમસ્કાર હો.

વિવેચન—જે મહાનુભાવ મહાત્માની રહેણી ઉત્તમ છે, ઉત્તમ ઉદ્દેશથી કરવામાં આવે છે, સર્વથા રાગદ્વેષ રહિત સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રભુના પવિત્ર વચનાનુસારે કરવામાં આવે છે, તેમજ સ્વશક્તિ અને અધિકાર વિચારી નિષ્કામ વૃત્તિથી કેવળ આત્મશુદ્ધિ માટેજ કરવામાં આવે છે તેથી તે કોઈપણ પ્રકારના દોષથી દુષિત થયેલી

દેખી નહીં. મની સંદેહી કહેણી એક વારની જ અભિચારી એટલે વિરોધ રહિત છે તેવા શુદ્ધ આત્મા અને પ્રણુદ્ધ આત્મા કે જે જગત માત્રને પૂજવા યોગ્ય છે તેવા પૂજ્ય પ્રવર મહાત્મા મહાનુભાવ મુનિનિચયને અમારો ત્રિદરણુ શુદ્ધિથી-મન વચન અને કથાની એકાગ્રતાથી નમસ્કાર દો.

પ્રસ્તુત આપક અર્થથી વિવરણનો કિપચાંદાર કરતાં પ્રસંગોપાત થોડાક અંતરના ઉદ્દગાર સહેજે નીકળે છે તે આત્માથી જનો ક્રીડી લેશે એવી આશા છે.

તત્ત્વજ્ઞાનના રહસ્યથી ભરપૂર આ જ્ઞાનસાર સૂત્રના કર્તા શ્રીમાન્યશોનિચયજી મહારાજ સરળા મહા જ્ઞાની વિવેકી અને ચુસ્ત શ્રદ્ધાળુ મહાત્મા મહાનુભાવ મુનિ જનોને જે ઉત્તમ ગુણોના આશ્રયથી ભક્તિભર હૃદયે નમે છે તેવા ઉત્તમ ગુણોનો ઠક્ષ્યાણુકારી પરિચય વર્તમાન કાળે વિદ્યમાન અને હવે પછી થતાર સાધુ સમુદાયે શા માટે ન રાખવો ? દિન પ્રતિદિન પોતાના આત્મામાં અહ્ગુણોનો વધારો થતો જાય છે કે ઘટાડો થતો જાય છે તે શામાટે બારીકીથી જોવાની દેવ ન રાખવી ? એક સામાન્ય વ્યાપારી પણ નાણામેળ વિગેરેથી આવક બંધકની તપાસ રાખે છે તો મહોટા ઝવેરીની ગણતરીમાં ગણાતા મુનિઓ પોતાના ગુણ દોષની તપસીસ (બારીક તપાસ) કેમ ન રાખે ? વર્તમાનકાળે આ વાતની અત્યંત ઉપેક્ષા કરાતી જેવામાં આવે છે તેથી આમારું તેમજ શાસનરચિક સત્જનોનું હૃદય બળી જાય છે. પરાયાં છિદ્ર જેવા જેવી હુદ્દતા તથા ગંભીરતા (મોટું મન) રાખી શા માટે સહગુણો સંચય કરી તેનો ઉત્તમ વારસો સ્વ શિષ્યવર્ગને ન આપવો ? જરૂર આપવોજ જોઈએ. તેમ કરવા નમ્ર ચિનંતિ છે. ઇતિશમ.

ચંદ્રરાજાના રાસ ઉપરથી નીકળતો સાર.

(અનુસંધાન પ્રકરણથી)

પ્રકરણ ૨ જી.

વૃદ્ધિ પામતા અંદ્રકુમારને જોઈને વીરસેન રાજા પોતાના જન્મને લેજો થયેા માનતો હતો અને મનમાં બહુ રાજી થતો હતો. અંદ્રકુમાર નવા નવા પ્રકારના ખેડ ખેડતો હતો. એ વખતે રાજા રાણીને તેની બહુ સંભાળ રાખવી પડતી હતી, કારણ કે વીરમતિ કાળી નાગજી જેવી છે. એમ તેમના ધ્યાનમાં હતું. અંદ્રાવતીના આવવાથીજ તે ઈર્ષ્યા ધરાવતી હતી તો પછી તેને પ્રારંભમાંજ પાટવીપુત્ર થાય ને પોતે પુત્ર વિનાની સ્થિતિ ભોગવે એ તેનાથી ખમાયજ કેમ. અંદ્રકુમાર શુદ્ધ રાજાજીજ હોવાથી અને સુંદર રૂપવંત હોવાથી તેમજ બાહ્યાવસ્થાને અનુસરતું તોતડું

૨૦૨

જેન ધર્મ પ્રકાશ.

બાળકું બોલતો હોવાથી સર્વના મનનું રંજન કરતો હતો. માત્ર વીરમતિ જ તેમાં અપવાદ રૂપે હતી.

ચંદ્રાવતી રાણી જૈનધર્મમાં બહુ કુશળ હતી, તેથી તેણીએ રાજ્યને અનેક સુક્રિતથી શિકાર વિગેરેમાં મહા પાપ સમજાવીને તે કામ છોડાવી દીધાં. રાજ્ય તેના પ્રસંગથી જૈનધર્મની વાસનાવાળો થયો એટલે પછી તેણે અનેક જિનમંદિરો બંધાવ્યા તેમજ શ્રાવક બંધુઓને સંતોષ્યા અને મુનિરાજની ભક્તિ કરવા માંડી. ‘સત્સંગથી શું શું લાભ થતો નથી ?’

ચંદ્રકુમાર અનુક્રમે આઠ વર્ષનો થવાથી તેને અભ્યાસ કરવા માટે પ્રવિણ વિદ્યાગુરૂ પાસે મોકલ્યો. ત્યાં તે થોડા વખતમાં જ સર્વ કળાઓમાં પારંગતી પ્રદુરપતિ જેવો થયો. ‘ઉત્તમ જીવોને વિદ્યાગુરૂ માત્ર શાક્ષિરૂપ જ થાય છે.’

અન્યદા વસંત ઋતુ આવી. વનરાજી સર્વ ફળી કુલી. કાગી જનોને કામોદી-પત્તના સાધનમાં વૃદ્ધિ થઈ. આંખાના મહોર ખાઈને કોયલ પાણુ ટહુકા કરવા લાગી. વનલતાઓ વાયુવટે ડોલતી ડોલતી કામીજનોને આમંત્રણ કરતી હોય એમ જણાવા લાગ્યું. તેવે અવસરે આભાનૃપતિ પોતાની બંને રાણીઓ તથા સર્વ પરિવાર સહિત ઉદ્યાનમાં ફિડાનિગિતે આવ્યા. ત્યાં સ્વેચ્છા પ્રમાણે સર્વ અનેક પ્રકારની ફિડાઓ કરવા લાગ્યા. રાજ પણુ શુભાલ ઉડાડવો, કેશરના છાંટણા છાંટવા, વૃક્ષ સાથે હિંચકા બંધાવી હિંચકલું ધત્યાદિ ફિડા કરવા લાગ્યો. ચંદ્રકુમાર પોતાની સરખી વયના રાજપુત્રો સાથે પોતાને અનુકૂળ એવી અનેક પ્રકારની રમતો પુષ્પાદિના દડા વડે રમવા લાગ્યો. પુલના દડાઓ ઉછાળવા લાગ્યો. આ બધું જોઈને વીરમતિ તેના હૃદયમાં દાઝવા લાગી. તેના અંગમાં સર્વત્ર શોક વ્યાપી ગયો. તેથી તે નેત્રાશ્રુને મિથે ધીમે ધીમે બહાર આવવા લાગ્યો.

તે વખતે વીરમતિની સખીઓ તેને આમણ દુમણી જોઈને પૂછવા લાગી કે “આવે હવેને વખતે તમે પ્રસન્ન ચિત્તવાળા કેમ જણાતા નથી ? કામદેવ સરખા તમારા પતિ ફિડા કરી રહ્યા છે અને ચંદ્રકુમાર પણ તમારી પાસેજ રમે છે, છતાં તમે કેમ આમ શોકનિમગ્ન દેખાઓ છો ? તમને શું કોઈએ દુહવ્યા છે ?” વીરમતિએ તેનો ઉત્તર કાંઈ પણ ન આપ્યો. તે તો ચંદ્રકુમારને રમતો જોઈને તેમજ બીજી અનેક સ્ત્રીઓને બુદ્ધી બુદ્ધી રીતે પોતપોતાના બાળકોને રમાડતી-જેલાવતી જોઈને મનમાં દેવને ઓળંભા દેવા લાગી અને નિસાસા મુકવા લાગી. તે મનમાં વિચારવા લાગી કે “મેં પૂર્વભવે શા પાપ કર્યા હશે કે હું પુત્ર વિનાની રહી ? જેમ મન વિનાનો પ્રેમ કામનો નથી તેમ હું પુત્ર વિનાની કાંઈ પણ કામની નથી. વળી જીવ વિનાનો દેહ, હીપક વિનાનું ઘર, સ્વગંધ વિનાનું પુષ્પ, જળ વિનાનાં

વાદળાં, જ્ઞાન વિનાની દયા, માન વિનાનું દાન, મૂર્તિ વિનાનું દેવાલય, દાંત વિનાનું ભોજન, કંઠ વિનાનું ગાયન અને પાણી વિનાનું સરોવર, તેમજ અંદર વિનાની રાત્રિ શોભતી નથી તેમ પુત્ર વિનાની કામિની પણ શોભતી નથી. આ દેશ, નગર, રાજ્ય, બંડાર, મહેલ અને ખીજી સર્વ કદિ મારે શા કામગી છે? વળી પુત્ર વિનાના ઘરે મુનિ, પ્રાહુણા તેમજ પક્ષીઓ પણ આવતા નથી. માટે પુત્ર હોય તોજ જન્મારો સફળ છે, તે વિના તદ્દન નિષ્ફળ છે. ”

આ પ્રમાણે વીરમતિ પોતાના મનમાં અનેક પ્રકારના આફટ દોહટ ચિંતાવતી હતી. તેવામાં અકસ્માત નજીકના આંખાના વૃક્ષપર એક સુડો આવીને બેઠો. તેને રાણીને બહુ દિલગિર થતી જોઈને દયા આવી. તેથી તે મનુષ્ય વાણીએ બોલ્યો કે—“ હે સુંદર દાંતપંક્તિવાળી રાણી ! તું આમ રંગમાં લાંગ કેમ કરે છે ? તું શા માટે રૂએ છે ? તને શું દુઃખ છે ? શી ચિંતા છે ? તે કહે. ” આ પ્રમાણેનાં વચનો સાંભળીને વીરમતિએ ઉંચું જોયું તો આસ્ર વૃક્ષપર બેઠેલા મુડાને દીઠો. તેથી આશ્ચર્ય પામીને તે બોલી કે—“ હે સુડો ! તું મને મારા દુઃખની વાત શું પૂછે છે ? તું તો વનના કુળોનો ભક્ષણ કરનારો અને આકાશમાં ભમનારો પક્ષી છું અથવા વનવાસી તિર્યચ છું. તિર્યચ પ્રાણે અવિચેદી જ હોય છે, તને મારા દુઃખની વાત કહેવાથી લાભ શું ? જો તું મારું દુઃખ ભાંગી શકે તેમ હોય ત્યારે તો મારા મનની વાત તને કહેવી યોગ્ય છે. નહિંતર તો જાણ જણ પ્રાણે પોતાના દુઃખની વાત કરનાર મૂર્ખ ગણાય છે. ” વીરમતિના આવાં વચન સાંભળીને સુડો જરા ત્રટકીને બોલ્યો કે—“તું મોટી સુખી છે એમ મનમાં માનીને પુલાય છે શું ? તું એમ માને છે કે એક પક્ષી શું કરી શકે ? પણ જે કામ માણસ ન કરી શકે તે એક પક્ષી કરી શકે છે. ” વીરમતિ કહે—“ એમ ન બોલ, મનુષ્ય કરતાં પક્ષી વધારે કરી શકે એવાં તારાં વચન મારા માનવામાં આવતાં નથી તેથી હું કેમ કબુલ કરું ? ” ત્યારે સુડો બોલ્યો કે—“ તને પક્ષીઓની કાંઈ કિમત જ નથી. પણ સાંભળ. શ્રીકૃષ્ણ જેવા પુરુષોત્તમનું વાહન ગરૂડ છે તે એક પક્ષીજ છે. વળી જેની સર્વત્ર પ્રશંસા થઈ રહી છે એવી સરસ્વતિ દેવીનું વાહન હંસ છે તે પણ પક્ષીજ છે. એક પાંખીના ઇંડા સમુદ્ર લઈ ગયો હતો તેને માટે અનેક પાંખીઓને બેળા કરી છેવટ સમુદ્ર પાસેથી ઇંડાં પાછા લીધાં તે કોનું પરાક્રમ ? પક્ષીનું જ. એક શેઠની સ્ત્રી પતિના વિરહમાં કામાતુર થઈ હતી, તેને અનેક વાતો કરીને અકાર્ય કરતાં રાકી રાખી તે કોણે ? સુડોએ જ. વળી નળ ને દમયંતિનો સંબંધ થયો તેમાં પણ ઉપકાર હંસનો જ. અમે એક અક્ષર વાંચીએ તો પણ જીવદયા છોડીએ નહીં અને તમે મનુષ્ય ગ્રંથના ગ્રંથ વાંચો પણ કાંઈ ઠેકાણું નહીં. વળી ગૃહસ્થ મનુષ્યની જેટલું અમારું પણ ગુણઠાણું પાંચમું શાસ્ત્રકારે કહેલું છે. એટલે અમારી હદ કાંઈ બોધી

નથી. આ પ્રમાણેની બધી હકિકત ઉપરથી ન્યાયને અંગે મારે આપવખાણ કરવા પડ્યા છે; હું કંઈ હઠ તાણીને ખોટું કહેતો નથી. ”

આ પ્રમાણેની ચતુરાર્થવાળી શુકની વાતો સાંભળીને વીરમતિ બહુ હર્ષિત થઈ. તેણે સુડાને કહ્યું કે—“તું તો મોટો પ્રમાણિક દેખાય છે, ડહો છે, નળી તારી વાળી માં મીઠાશ પણ છે, તું મને હવે તો પ્રાણ સમાન વહાલો લાગે છે. તું બરે વખતેજ આ વનમાં આગ્યો છે, પણ તને આટલું બધું લાણાગ્યો કેણે ? તે કહે. ” સુડો જોડ્યો કે—“ એક વિદ્યાધરે મને ખોતાની પાસે પ્રાણની જેવા વહાલથી રાખ્યો હતો. તે મને સોનાના પાંજરામાં રાખતો હતો અને નવી નવી હકિકત કહેતો હતો, તેમજ નવું નવું શીખવતો હતો—આ બધું હું ત્યાં શીખ્યો છું. એક દિવસ તે વિદ્યાધર મને સાથે લઈને એક મુનિરાજને વાંદવા ગયો હતો. ત્યાં મુનિવંદનથી મારા પાપ નાશ પામ્યા. તેમનો ઉપદેશ મને બહુ મીઠો લાગ્યો. મુનિએ મને પાંજરામાં દીઠો એટલે વિદ્યાધરને તિર્યચ બંધનથી લાગતા દોષો સંબંધી ઉપદેશ આપ્યો. તે સાંભળી વિદ્યાધરે તરતજ મને છુટો કર્યો. આ પ્રમાણે તે મુનિરાજનો મારાપર પરમ ઉપકાર થયો. ત્યાંથી વને વને ભ્રમતો હું અહીં આવી ચડ્યો. આ વૃક્ષ સુંદર દેખીને હું તેના પર જોડો, ત્યાં તને શોક નિમગ્ન જોઈ તેથી મેં શોકનું કારણ પૂછ્યું અને મારી તમાગ હકિકત કહી બતાવી. હવે તું તારી ચિંતાનું કારણ કહે, હું જોડો દિલારો આપીશ નહીં. મારાથી બનશે તો હું તારી ચિંતા મટાડીશ. ”

આ પ્રમાણેની સુડાની હકિકત સાંભળીને વીરમતિએ જાણ્યું કે—“સુડો પ્રવિણ જણાય છે, મારે તેની પાસે દુઃખની વાત કહેવામાં અડચણ નથી. ” પછી તેણે પુત્ર ન હોવા સંબંધી ચિંતા તેની પાસે પ્રગટ કરી અને કહ્યું કે—“ હે પોપટભાઈ ! જો તું કોઈ પણ મંત્ર ચંત્ર કે જડી બુટ્ટી જાણતો હોય તો તેનો આ વખત ઉપયોગ કર. બરે વખતે જો તે કામ નહીં આવે તો પછી ક્યારે આવશે ? વળી તું થોડું કહેવાની વધારે સગજી શકે તેવો છું; તેથી વધારે કહેવાની જરૂર નથી. તું મને પ્રાણથી પણ વહાલો છે. મેં તને આજથી મારો વીર કરીને માન્યો છે. તું મોટો સાહસિક જણાય છે. મારી ચિંતા જો તું મટાડશે તો હું તને મારો નવલખો હાર પહેરાવીશ, ઉત્તમ ઉત્તમ ભોજન બવરાવીશ અને ઘણો ઉપકાર માનીશ. મારે હવે હું તારે જોળે છું. મેં જોળે ભાવે મારી બધી વાત તને કહી દીધી છે, તો કોઈ રીતે મને પુત્ર આપીને માણસની હારમાં લાવ. ”

સુડાએ તેની બધી હકિકત સાંભળીને કહ્યું કે—“ હે રાણી ! તમે વિખવાદ ન કરો. હું તો શું કરી શકું પણ મહુ તમારી આશા પૂર્ણ કરશે. હું તો તમાને દિશા બતાવનારો થઈશ. તમને હું આજથી ધર્મની માતા માનું છું. તમારે મારે હું બનતો

પ્રયાસ કરીશ, માટે તમે ચિંતા તણ હૃદયે શાંતિને ધારણ કરો.” વીરમતિને તેનાં વચ-
નોથી કાંઈક નિવૃત્તિ થઈ. પછી પાછું સુઝાએ કહ્યું કે—“ હવે એક ઉપાય કહું તે
સાંભળો—આ વનની ઉત્તર દિશાએ ઋષભદેવ સ્વામીનું મંદિર છે. ત્યાં ચૈત્રી પુનમ-
ની રાત્રિએ નાટકના સરંજામ સજિત થઈ સુંદર અપ્સરાઓ ઉત્સવ કરવા માટે
આવે છે. તેમાંજે મુખ્ય અપ્સરા છે તે લીલા વસ્ત્રો પહેરે છે અને નીલરત્નના આભૂ-
ષણો ધારણ કરે છે. તે વસ્ત્ર જો હાથ આવે તો ધારણ કર્ય તેનાથી સિદ્ધ થયો. તું
પૂછીશ કે આ વાતની તને શી ખબર? તો સાંભળ ! ગઈ ચૈત્રી પુનમે હું વિચાધરની
સાથે એ મંદિરે ઉત્સવ જોવા આવ્યો હતો, તેથી જાણી વાત જાણું છું. માટે આવની
ચૈત્રી પુનમની રાત્રિએ તમારે એકલાં તે મંદિર પાસે આવવું અને મારી કહેલી વાત
ધ્યાનમાં રાખવી, તેમાં ગફલત કરવી નહીં. ”

આ પ્રમાણે કહી તે સુઝો તરતજ આકાશમાં ઉડી ગયો. વીરમતિને તેના વિર-
હથી ગાંધમાં આંસુ આવ્યા. પછી આજો દિવસ રાત્ર વિગેરે કાગળ એટલીને સંધ્યા
સમયે શહેરમાં આવ્યા, તેની સાથે વીરમતિ પણ પોતાના મહેલમાં આવી.

અનુક્રમે ચૈત્રી પુનમ આવી. વીરમતિને શુકનું વચન સાંભર્યું. દિવસ ચતિ-
કર્યો. રાત્રિ પડી. વિરમતિએ વેશ બદલ્યો અને વિશ્વાસુ ઢાઝીને પોતાનો મહેલ
ભાગાવીને એકલી મહેલની તેમજ નગરની બહાર નીકળી. જુઓ સ્ત્રીનાં ચરિત્ર તે
તેના પરાક્રમ ! આ જગતમાં સ્વાર્થ ચોને પરમ વૃદ્ધ છે. તેને માટે પ્રાણી અનેક.
પ્રકારનાં પ્રયત્નો કરે છે. પ્રાપ્તિ તો ઉદ્યોગાવ પ્રમાણે થાય છે પરંતુ ઉદ્યોગ કરવામાં
બાકી રાખતા નથી. વીરમતિ રાજાની રાણી છતાં એકાકી નિર્ભયપણે ઉદ્યાન તરફ
આવી. સોળ કળાએ પૂર્ણ ચંદ્રમા આકાશમાં ઝળકી રહ્યા હતા અને વારે બાજુ
ચાંદનીવડે વનરાણ શોભી રહી હતી. તેમાં ઉતાવળે ચાલતાં તેણે દૂરથી જિન-
મંદિર દીઠું. મસ્તકપર સુવર્ણનો કળશ અને પવનવડે ફરફરતી ધ્વજત હીરી. વિર-
મતિ તે જોઈને બહુ હર્ષ પામી. જિનમંદિર પાસે પહોંચી. તેના પગથી આ ચકો શ્રી
ઋષભપ્રભુને ભેટ્યા. પછી અવિનયની ક્ષમા માગીને તે પ્રવેશપણે અંતર્ધ રહી.

એટલામાં અપ્સરાઓનો સમુદાય આવ્યો. તેણે આદીશ્વર પ્રભુને નમસ્કાર
કરીને પ્રથમ દ્રવ્યપૂજા કેશર સંહનાદિક ઉત્તમ દ્રવ્યોવડે કરી. ત્યાર પછી
ભાવપૂજાનો આરંભ કર્યો. અનેક પ્રકારના વાજાત્રો સગજ કર્યો. તેના સ્વર સાથે
સ્વર મેળનીને ગીતગાન કરવા માંડ્યું અને અનેક પ્રકારે નૃત્ય કરી પ્રાપ્ત થયેલી ક-
ળાને સંકળ કરી. પછી ત્યારે તે જામી ધ્રમિત થઈ ગઈ ત્યારે જિનમંદિરની બહાર
નીકળી, પોતપોતાના વસ્ત્રો ઉતારી, નજીકની પુષ્કરણીમાં સ્નાન કરવા માટે ઉતરી.
તે અવસરે વીરમતિ બરાબર અવગર જોઈને બહાર નીકળી અને પડેલાં વસ્ત્રોમાંથી

શુકના કહ્યા પ્રમાણે મુખ્ય અપ્સરાનાં નીલ વસ્ત્રો ઉપાડ્યાં. પાછી જિનમંદિરમાં પેહી અને દ્વાર અંદરથી બંધ કર્યાં. ભગવંતનું શરણુ લઈ અંદર સંતાઈ રહી અને પોતાના મનમાં હવે કાર્ય સિદ્ધ થયું એમ માનવા લાગી. ‘પ્રયત્ન પુરૂષા-ધીન છે, લાભ લાગ્યાધીન છે.’

અપ્સરાઓ વાવડીમાં અનેક પ્રકારની ક્રિડા કરવા સાથે સ્નાન કરી રહી એટલે બધી બહાર નીકળી. અને પોતપોતાના વસ્ત્રો ઝોળાળીને પહેરી લીધાં. મુખ્યા પોતાના નીલ વસ્ત્રો શોધવા લાગી, પણ તે હાથ ન લાગવાથી તેણે પોતાની સખી-ઓને કહ્યું કે “કોઈએ હાંસી કરીને મારા નીલવસ્ત્ર લીધાં હોય તો તે આપો.” બીજી સર્વે અપ્સરાઓ સોગન ખાઈને બોલી કે—“અમે કોઈએ આપનું વસ્ત્ર લીધું નથી. વળી અમારાથી તમારી હાંસી કરાયજ કેમ ? તમે અમારા સ્વાગિની છો તો તમારી સાથે એવું હાંસુ અમે કેમ કરીએ ? માટે તમે અમારા ઉપર ણીલકુલ શંકા રાખશો નહીં પણ અમને એક શંકા પડે છે કે—આપણે સ્નાન કરવા ગયા ત્યારે જિનમંદિરના દ્વાર ઉઘાડાં હતાં અને હમણું બંધ છે તેથી આપના વસ્ત્ર લઈને કોઈ અંદર પેહું હશે.”

આ વાત સૌના ધ્યાનમાં ઉતરી એટલે તે બધી દેરાસરના દ્વાર પાસે આવી અને મુખ્યા બોલી કે—“દ્વાર ઉઘાડો, અંદર કોણુ છે ? જે હોય તે બહાર આવે. રાત થોડી રહી છે ને અમારે બહુ દૂર જવાનું છે. વળી અમારાં દેવતાનાં વસ્ત્રો મનુષ્યને કામ આવે તેમ નથી. તમે અમારું નાટક જોયું જણાય છે તો નાટક જોઈને જાણે તમે અમને વસ્ત્રનું દાન આપ્યું એમ માનશું પણ હવે વાર ન લગાડો. કહિ તમારે કોઈ કાર્ય કરાવવાનું હોય તો કહો, જે હશે તે કરી આપશું. અંદર સ્ત્રી હો કે પુરૂષ હો, જે હો તેને અમારું વચન આપીએ છીએ માટે હવે બોલી ન કરો.” આવાં મુખ્ય અપ્સરાનાં વચનો સાંભળીને તરતજ વીરમતિ દ્વાર ઉઘાડી બહાર નીકળી. તેને જોઈને તે એક સ્ત્રી હોવાથી અપ્સરાઓ આશ્ચર્ય પામી. વીરમતિ બોલી કે “તમારાં વસ્ત્ર હું પછી પાછા આપું, પ્રથમ મારું કાર્ય સિદ્ધ કરી આપો.” મુખ્યા બોલી કે—“વસ્ત્ર ભલે પછી આપજે, તારું કાર્ય શું છે તે કહે.” વીરમતિ બોલી કે—“મારી શોક્યને ચંદ્રકુમાર નામે પુત્ર છે, મારે પુત્ર નથી. માટે મને પુત્ર આપો. હું શુકના વચને અહીં આવી હતી અને આપના વસ્ત્ર ગેં લીધાં છે. મારો અપરાધ થયો હોય તો ક્ષમા કરો. મારા હૃદયમાં જે વાત હતી તે ગેં આપની પાસે પ્રકાશિત કરી લીધી છે.”

વીરમતિની આવી સાગણી સાંભળીને મુખ્યા અવધિજ્ઞાનવટે જોઈને બોલી કે—“હે વીરમતિ ! તારા ભાગ્યમાં પુત્ર નથી તેથી તને પુત્ર તો નહીં થાય, પણ

હું તને આકાશગામિની, શત્રુબળહરણી, વિવિધકાર્યકરણી, જળતરણી વિગેરે વિદ્યાઓ આપું, તે તું સિદ્ધ કરજે તેથી રાજ્ય પણ તારું થશે, મળ તારી થશે અને ચંદ્રકુમાર પુત્ર પણ તારે આધીન થઈને રહેશે. તું એમ માનીશ જ નહીં કે આ પુત્ર બીજો છે-તારો જ છે એમ માનજે. પણ એક વાત ધ્યાનમાં રાખજે કે તું એ પુત્રને કિંચિત્ પણ દુઃખ ન આપીશ. તારો પુત્ર હોય એમ પાળજે, તો તેથી તને કાયમ સુખ પ્રાપ્ત થશે; પરંતુ જો તેને દુઃખ આપીશ તો પરિણામ સાડું નહીં આવે. ” વીરમતિએ આ પ્રમાણેનાં વચનો સાંભળીને તે અગ્નિકાર કર્યા અને તેણે આખી તે વિદ્યાઓ ગ્રહણ કરી. પછી વસો પાછાં આખ્યાં એટલે અપ્સરાઓ પણ પોતાનાં વસ્ત્રો પહેરી પોતાને સ્નાનકે ગઈ. વીરમતિ ઝવણપ્રભુને નમસ્કાર કરી વિદ્યાઓ ગ્રહણ કરીને ઘરે આવી. આ વાતની રાજાને કે કોઈને ખબર પડી નહીં.

પછી વીરમતિએ તે સર્વ વિદ્યાઓ ક્રમે ક્રમે સાધવા માંડી. સર્વ વિદ્યાઓ સિદ્ધ થઈ એટલે તેના મનમાંથી દુઃખ માત્ર નાશ પામ્યું અને તે આનંદથી રહેવા લાગી.

અહીં બીજું પ્રકરણ સમાપ્ત થાય છે. હવે આ વિદ્યાનો તે કેવો ઉપયોગ કરે છે તે આપણે આગલા પ્રકરણોમાં જોવાનું છે. હાલ તો આ પ્રકરણપરથી સાર શું ગ્રહણ કરવાનો છે તે દુઃકમાં અવલોકન કરીએ. કારણ કે જો કોઈ પણ કથાનો સાર ગ્રહણ કરવામાં ન આવે તો તે કહી સાંભળી વૃથા છે. જેટલી કથાઓ શાસ્ત્રમાં લખાલ કરેલી છે તે બધી સાર ગ્રહણ કરવા માટે જ છે.

બીજા પ્રકરણનો સાર.

જ્યાં બે સ્ત્રીઓ અથવા તેથી વધારે સ્ત્રીઓ હોય છે ત્યાં પુત્રરતનની પ્રાપ્તિ થયે પણ નિશ્ચિત થઈને જોવી રહેવાનું નથી. એક ચિંતા ઘટે છે પણ બીજી વધે છે. એવા પ્રસંગમાં તે પુત્રને કેવો જાળવવો પડે છે તેની ખબર તેના અનુભવીઓને જ પડે છે. શોક્યના પુત્રને અપર માતા શું શું ન કરે તે કહી શકાતું નથી. તેને માટે અનેક પ્રકારના કામણુ દુમણુ થાય છે. તે પુત્ર આધિગ્રસ્ત થાય, ગાંઠો થઈ જાય અથવા શરીરે જોડ ખાંપણવાળો થાય તેને માટે બની શકે તેટલાં પ્રયત્નો થાય છે. રાજકુળમાં બહુ થાય છે તો ગૃહસ્થોમાં ઓછા થાય છે; પણ થાય છે તો ખરાં. આવાં કારણથી જ ચંદ્રકુમારને જાળવવા માટે તેની માતાને અને રાજાને બહુ સંભાળ રાખવી પડતી હતી. અહીં પુત્ર ચિતાની અપર માતાઓએ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે-જો પોતાને પુત્રસુખ જોળવવાની અભિલાષા હોય તો તે

૨૦૮

જનનર્મ પ્રકાશ.

શોક્યતા પુત્રની ઇર્ષ્યા કરવાથી પૂર્ણ થવાની નથી. પણ જો તેના પર પ્રસન્ન રહેશો; તેનું પોતાના પુત્રવત્ પ્રતિપાલન કરશો તો તે બાળકની નિર્દોષ મનની આશિષ તમને પણ પુત્ર પ્રાપ્ત કરાવશે. તે શિવાયનાં જેટલાં અપકૃત્યો કરશો તે તો આ ભવમાં પુત્ર પ્રાપ્તિ નહીં થવા દેય પણ આગામી ભવે પણ તમને વંધ્યાપણું જ પ્રાપ્ત કરાવશે. આ વાત ઘરાબર યાદ રાખજો. પંડિત શ્રી વીરવિજયજી હિંત શિક્ષા છત્રી-શીમાં કહે છે કે—

શોક્ય તણા લઘુ બાળક દેખી, ન ધરો ખેદ દિયારમેજી;

એહ તણી શિતળ આશિષે, પુત્ર તણા સુખ પામે.

સંભળ સજનીજીરે.

ચંદ્રાવતી જૈન ધર્મમાં પ્રવિણ અને દૃઢ હતી તો તેણે પોતાના પતિને પણ જૈનધર્મ પમાડ્યો, દુર્વ્યસન છોડાવ્યા અને શાસનની ઉન્નતિના અનેક કાર્યો તેની પાસે કરાવ્યાં. આ બધાં ઉત્તમ કુળની ભણેલી ગણેલી સદ્ગુણી કન્યા મેળવવાનાં કાળ છે. મારે અર્ધાગના મેળવવાનો પ્રસંગ આખા ભવની સંસારી સ્થિતિમાં મુખ્ય ભાગ બળવનાર સમજી તેમાં પૂરતી સાવધાની રાખવાની જરૂર છે. એકલા રૂપાદિક પર મોહ પામી મોહવૃદ્ધિનું સાધન મેળવી ભવવૃદ્ધિ કરાવનાર સહાયકજ મેળવવામાં આવશે તો તેથી આ ભવ ને પરભવ બંને બગડશે. આ વાત ઘરાબર ધ્યાનમાં રાખવાની છે, જેને ધર્માતુકુળ પત્ની પ્રાપ્ત થઈ હોય તે પુરૂષને જ ખરે ભાગ્યશાળી ગણુવા ભાગ્ય છે. મોટા ઘરની સુંદર સ્ત્રી મળે તે કાંઈ ભાગ્યની નિશાની નથી.

ચંદ્રકુમારને નિશાળે મુક્યો અને તે થોડા વખતમાં જ સર્વ કળામાં પાર-આવી થયો એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. કારણ કે આ ભવનું શરીર તેનું આઠ વર્ષની વયનું છે અને આ વિદ્યાશુર પામે તેને બહુ થોડો વખત લાગ્યો; પરંતુ તેના આત્મા કાંઈ આઠ વર્ષનો નથી. તે તો ઘણા કાળથી અભ્યાસ કરતો આવ્યો છે, તેથી પૂર્વ કરેલો ક્ષયોપશમ અહીં પણ તેને કામ લાગે છે. ભવના પરાવર્તનથી જે આવ-રણુ આવેલું હોય છે તેના નિવારણ માટે જ માત્ર વિદ્યાશુરની જરૂર પડે છે. ઉત્તમ જીવો અલ્પ કાળમાં ઘણું જ્ઞાન મેળવી શકે છે, તેનું કારણ પૂર્વનો ક્ષયોપશમ જ સમજવાનો છે.

વસંતઋતુ કામીજનોને ઘેલા બનાવનારી છે, તેમાં પણ તેના પૂર્ણ સાધનવાળા હિંમતમાં રસીવાદિક સાથે જવું તે વિશેષ કામોદીપન કરનાર છે. ભોળી મનુષ્યો આવડાં સાધનો શોધ્યા જ કરે છે અને મેળવ્યા કરે છે. ભવની રૂ પ્રાણીઓ એવા પ્રસંગમાં પણ વિરક્ત ભાવની જ વૃદ્ધિ કરે છે. તે આવા કામાસક્ત જીવોને જોઈને હૃદયમાં ખેદ પામે છે, તેને એ બધા ભોગ સંયોગની અનિભવા પ્રત્યક્ષપણે

અદરાખના યાસ વિષય તો નીકળતો સાર.

૨૦૭

દૃશ્યમાન થાય છે, તેથી એઓ એવા ક્ષણવિનાશી સુખમાં આસક્ત ન થતાં અધિ-
નાશી સુખની જ ઇચ્છા કરે છે.

એક વસ્તુ અમુક મનુષ્યોને પ્રીતિના કારણભૂત થાય છે, તેજ વસ્તુ અન્યને
અપ્રીતિના કારણભૂત થાય છે. વસ્તુ મનોરમ છતાં વ્યક્તિ બેદે આંખો ભેદ પડે છે
તેથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે કોઈ પણ વસ્તુ પ્રીતિ કે અપ્રીતિના પ્રબળ કારણભૂત
નથી પણ મનજ તેના કારણભૂત છે. જુઓ! ચંદ્રક્રમાર જેવો એ કોઈને આનંદ
ઉત્પન્ન કરે તેવો મનોહર અને ભાગ્યશાળી પુત્ર તેને જાળકિડા કરતો જોઈને પણ
વીરમતિને ધર્ષો આવી, ખેદ થયો, આંસુ આવ્યા, શોકનિમગ્ન થઈ ગઈ. ત્યારે
હવે વસ્તુનો શો દોષ? પોતાની માનસિક વિચારણા અનુસારજ કોઈ પણ વસ્તુ
સુખ કે દુઃખ આપનારી થાય છે. વળી વસંતઋતુ પણ જ્યારે સર્વને આનંદ
આપનાર થતો હતો ત્યારે તે વીરમતિના મન વિપર આનંદની અદ્ય પણ અસર
કરી શકતો નહોતો. અનેક સ્ત્રીઓ પોતપોતાના પુત્રને અનેક પ્રકારે ખેલાવતા
હતી તે પણ જાણે વીરમતિને ખેદ ઉપજાવવા માટેજ કરતી ન હોય તેમ તેને લા-
ગતું હતું. આ બધું તેના હૃદયમાં રળી રહેલી ધર્ષાનું પરિણામ જ હતું. મનુષ્યો
કોઈ પણ મનુષ્યને સુખી જોઈને કે આનંદ કરતું જોઈને ખુશીજ થાય છે. દુઃખી
દુઃખી થાય છે અને ધર્મીજીઓ તેને તેવા સુખથી રહીત જોવાને ઇચ્છે છે. અલગ
તો તેના તે સુખનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરે છે.

પુત્રની તીવ્ર લાલસાવાળી વીરમતિ લાભગામી પુત્રમાંજ હોય છે અને તેજ
પુત્ર વિનાની પોતાની છાંદગી નિઃસાર માને છે. એવા વખતમાં અકસ્માતે
સુઝો ત્યાં આવી ચડે છે અને તે તેના દુઃખનું કારણ પડે છે. વીરમતિ જ્યારે
દક્ષ હોવાથી તેને પોતાના દુઃખની વાત એકાએક કહેતી નથી. નીનિશાસમાં હતું
છે કે—“જેણે દુઃખ અનુભવ્યું હોય, જે આપણું દુઃખ સાંભળીને દુઃખી થાય તેજ
હોય અને જે દુઃખ ટાળવા સમર્થ હોય તેને પોતાનું દુઃખ કહેવું; તે શિવાય બી-
જાને ન કહેવું. કારણ કે જેણે દુઃખ અનુભવ્યું નથી તે આપણા દુઃખની કિંમત
આંકી શકતો નથી, જે આપણા દુઃખે દુઃખીઓ થવા જેટલી લાગણી પણ ન ધરા-
વતો હોય તેને દુઃખની વાત કહેવી તે વાંચની નળીમાં કુંઠ મારવા બરાબર થાય
છે અને જે દુઃખ ટાળવાને સમર્થ ન હોય તેને દુઃખ કહ્યું કે ન કહ્યું તે સરખુંજ
છે.” અહીં તો સુઝો કહે છે કે—હું તારું દુઃખ ટાળી શકવા સમર્થ છું. તે પછી-
ના પરાક્રમના કેટલાક દૃષ્ટાંત તેની પાસે કહી જવાય છે. પક્ષને પંચ પોતાની લુપ્ત
નું કેટલું અભિમાન હોય છે તે જોવાનું છે. આટલા વિપરથી મિથ્યાભિમાન રહ્યા
જેવું છે એમ ન સમજવું. પરંતુ જે અભિમાન હિંસામાંથી દૂર રખાયે, તે

૪૨૪

પાછા જોસરાવે અને પરમાર્થને માટે પ્રાણ આપવા પણ પ્રેરણા કરે તે મ નર્તનના, કુળના અને ધર્મના અભિમાનને ધારણ કરવા જેવું છે એમ ધ્યાનમાં રાખવું.

આ પક્ષી પણ પોતાની પાંચમા ગુણદાણાની યોગ્યતા સમજી તેને માટે પોરસાય છે ત્યારે મનુષ્યે તો પોતાની ચોદમા ગુણદાણા સુધીની યોગ્યતા સમજી કેટલું પોરસાવા યોગ્ય છે ? પણ માત્ર એમ પોરસાવાથી લાભ નથી; તે હદ પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે. વગર મહેનતે કાંઈ ગુણદાણું પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ નથી.

સુડાની હકિકત સાંમળવાથી વીરમતિનો તેના પર નિશ્વાસ જોડે છે એટલે તે તેને પોતાના ગુહ્યની વાત કરે છે. તે સાથે તેને મોટી મોટી આશાઓ આપે છે. સુડો તેની ચિંતા દૂર થવાનો ઉપાય સૂચવે છે અને પછી નિઃસ્પૃહ વૃત્તિ બતાવી આકાશમાં ઉડી જાય છે. આવા નિઃસ્વાર્થ ઉપકારી પશુ પક્ષીઓ પણ હોય છે તો પછી મનુષ્ય કેમ ન હોય ? એવી ઉચ્ચ પંક્તિમાં નામ નોંધાવવાની કોને ઈચ્છા ન થાય ? પણ નિઃસ્વાર્થ ઉપકારીનું લીરટ કરવામાં આવે તો તેમાં નામોની સંજ્યા બહુ અલ્પ આવી શકે છે. તેનું કારણ શું ? તે સુડોએ સ્વયમેવ વિચારવું. અને પોતાનું નામ તેમાં દાખલ થઈ શકે તેમ છે કે નહીં તેનો વિચાર પોતાના અંતઃકરણ સાથે કરી લેવો.

આ હકિકતમાં સુડો મનુષ્ય ભાષાએ જોડ્યો તે વાતને અશક્ય કે અસાધ્ય ન માનવી અથવા રૂપક ન માનવું. પૂર્વના ક્ષયોપશમને લઇને પક્ષીઓ મનુષ્યની ભાષા જોલી શકે છે. જો કે એવું બહુ ક્વચિત્ જાને છે; પરંતુ નથી જાનતું એમ નથી. ગરૂડ પક્ષી તો મનુષ્યની જેવી ભાષાનું જોલનાર જ કહેવાય છે.

સુડાની કહેલી વાત વીરમતિએ પોતાના હૃદયમાં કોરી રાખી. અનુક્રમે ઐત્રી પુનમ આવી અને તે રાત્રે વીરમતિ વેશ બદલી કોઈ ન જાણજો તેવી રીતે મહેલની બહાર નીકળી. તે એકલી રણવગડામાં અથવા વૃક્ષથી ભરપૂર વનમાં ચાલી. સ્ત્રી જો કે અજાણા કહેવાય છે પણ તેમાં કેટલીક સ્ત્રીઓ એવી જાળવાન હોય છે કે તે સજાજાના ઉપનામને યોગ્ય છે. વળી સ્ત્રીના ચરિત્ર પણ ગ્રાહ્યમાં ન આવે તેવાં અકળ હોય છે. નીતિશાસ્ત્રકાર કહે છે કે—

સ્ત્રી ચરિત્ર એકલાજ, બેડી બેલાજ જોડે;
દિહાડે બીહુ દારડીથી, રચણી વિપધર દ્રણ મોડે;
ઉંદર દેખી ઉઠકે, વઠ જઈ વાધ વિદારે;
સાચાએ ચડતાં લડથડે, ચડે કુંગર સરડે;
સુકી નદીમાં જુડી મરે, આપ અરથે સાચર તરે;
કવી ગંગ કહે રે ઠાકરો, સ્ત્રી ચરિત્ર એતા કરે.

વીરમતિ સ્ત્રીનાં સર્વ સચિવની બર હોય છે. તે હિંમતભરે ચાલી. જિનમંદિર પહોંચી અને પ્રવચન સંદેશ ચોગ્ય સ્થાન શોધી સંતાઈ રહી. અપ્સરાઓ આવી. પ્રભુની દ્રવ્યપૂજા કરી અને નૃત્ય કર્યું. તેમજ ગાન તાન વડે બાવપૂજા પણ કરી. પછી શ્રમિત થતાં સ્નાન કરવા ગઈ, વચ્ચે ઉતારીને વાવડીના કાંઠા ઉપર મુક્યા, એટલે વીરમતિને લાગ મળ્યો. તેણે લીલાવચ્ચે ઉપાડી લીધાં ને પાછી દેરાસરમાં બારણા ખંધ કરીને સંતાળી. અપ્સરાઓ સ્નાન કરીને નીકળી. મુખ્ય અપ્સરાએ પોતાના વસ્ત્ર ન લીધાં. દેરાના દ્વાર ખંધ દેખતાં શંકા પડી અને કામ કરી આપવાની આશા આપવાથી વીરમતિ ગદ્ગદ નીકળી. અર્ધી તેનું 'પહોંચેલપણું' જુઓ ! હજુ પણ તે કહે છે કે—'મારું કાર્ય સિદ્ધ કરે પછી વસ્ત્ર આપું.' અપ્સરા અવસર જોળણીને કહે છે કે—'ભલે બાપુ તેમ કર. કહે તારે કામ શું છે?' વીરમતિ પુત્ર આપના કહે છે. અપ્સરા અવધિજ્ઞાન વડે તેનું વચ્ચે જાણે છે, તેથી તેને કહે છે, કે તારે પુત્ર તો થાય તેમ નથી. પાપુ તને કેટલીક વિદ્યાઓ આપીએ જેથી તો તારે આધીન થશે.

અપ્સરાઓ કહેલ વાક્યોમાં છેલ્લું વાક્ય ધ્યાન આપવા લાયક છે. તે જો છે કે તું તારી શોક્યના પુત્રને કિંચિત્ પણ દુઃખ ન આપીશ, તેને તારા પુત્રવત્ પાળજે. જો તેમ નહીં કરે તો તને સુખની અવિચ્છિન્ન પ્રાપ્તિ સંદેશે નહિં. વીરમતિ ગરજની વળતે તો જો કે બધી વાતની હા ભણે છે પરંતુ પાછળથી તે વચન કેવું પાળે છે તે આપણે જોઈએ. તે સાથે ન પાળવાનું પરિણામ કેવું આવે છે તે પણ જોઈએ. ગરજને વળતે મનુષ્યો જે વર્તણૂક બતાવે છે તેની જો કાયમ રાખતા હોય તો તે કદી પણ દુઃખી ન થાય, પરંતુ તેના ચિંતનની વૃત્તિ જ એ પ્રકારની હોય છે. એક કવી કહે છે કે—

પડી ગરજ મન યોર હૈ, સરી ગરજ મન યોર;

ઉદરાજ મન મનુષ્ય કે, એક ચિત્ત દા દાર.

હવે અપ્સરાઓ સ્વસ્થાને જાય છે અને વીરમતિ પણ સ્વસ્થાને આવે છે. પછી તે અપ્સરાઓ આગેલી વિદ્યાઓ સાધે છે, વિદ્યા સિદ્ધ થાય છે. હવે તેનો ઉપયોગ તે કેવો કરે છે તે જોવાનું છે. સજ્જનને દુર્જનનું પટંતર ભાંજ પડે છે. એકના હાથમાં આવેલ શસ્ત્ર સ્વપરનાં રક્ષણ માટે થાય છે, ત્યારે બીજાના હાથમાં આવેલ શસ્ત્ર સ્વપરના વિનાશ માટે થાય છે. એકના હાથમાં આવેલ દ્રવ્ય પરોપકાર તેમજ પુણ્ય-ખંધ માટે થાય છે ત્યારે બીજાના હાથમાં આવેલ દ્રવ્ય પરપીડા ને પાપખંધ માટે થાય છે. એકને પ્રાપ્ત થયેલ અધિકાર અનેક મનુષ્યોના હિતને માટે, રક્ષણ માટે, પોષણ માટે અને દુઃખના નિવારણ માટે થાય છે ત્યારે બીજાને પ્રાપ્ત થયેલ અધિકાર મદને માટે, અનેક મનુષ્યોને દુઃખ દેવા માટે તેમજ અનેક માણસોના

બક્ષણુ માટે (હિરાન કરવા માટે) થાય છે. આ પ્રમાણે વિગ્નાની પ્રાપ્તિ પામી સંતોષના થઈ હોય તો તે પારાવાર ઉપકારને માટે થાય છે ત્યારે દુર્જનને થયેલી વિગ્નાની પ્રાપ્તિ પારાવાર અપકારને માટે થાય છે. કેમકે તે તેના મદદથી ઉદ્ધત બની જાય છે અને સંતોષનો એવી અપૂર્વ પ્રાપ્તિથી ઉલટા વિશેષ નસ જાને છે. આ બધી હકિકત આગળ દર્શવાન થવાની હોવાથી અહીં વિશેષ પ્રસ્તાવના કરવાની જરૂર નથી.

અહીં આ રાસનું બીજું પ્રકરણ સમાપ્ત થાય છે. હવે આગળ ત્રીજા પ્રકરણમાં શું હકિકત આવે છે અને તેમાં સહસ્ર શું સમાયેલું છે તે જાણવાની ધ્યક્ષને પ્રેરણા કરીને વિરમીએ છીએ.

મંત્ર શાસ્ત્ર.*

(હિંદી જાદુગર પુ. ૧ લું. અ. ૧ લો.)

વિવેકી વાંચનાર ! જ્ઞાનનો જમાનો યુદ્ધિનો છે અને તેથી કરીને કોઈ પણ વસ્તુ અથવા ક્રિયાનો યુદ્ધિગમ્ય બુદ્ધિસો મળે નહિ ત્યાં સુધી તે વસ્તુ અથવા ક્રિયા સ્વીકારવાને અરૂચિ બતાવે તે સ્વાભાવિક છે. પણ તેથી આગળ વધીને ધર્મના કેટલાક સિદ્ધાંતોને જ્ઞાનના પાશ્વિમાત્ય કેળવણીમાં ઉછરેલા તરુણો બેઠમ અથવા ખસી ગયેલા મગજની કંડપના રૂપ બળવા માંડ્યા છે; તેવા સમયમાં પાશ્વિમાત્ય સાયન્સજ ધર્મના સિદ્ધાંતને અતુરોદય આવે અને તેની સત્યતા સ્થાપન કરે તો ધર્મી હૃદયમાં આનંદ ઉપજ્યા વિના રહેજ નહિ. તેની શોધ જ્ઞાનમાં સ્વર સંબંધી સુરોપમાં થયેલી છે અને તે શોધ મંત્રશાસ્ત્રની સત્યતા સિદ્ધ કરવાને સગળ કારણ રૂપ છે.

માટે આજે આપણે મંત્રનો વિચાર કરીશું. મંત્રમાં શી સત્તા રહેલી છે ? મંત્ર કેવા પ્રકારે બીજને અસર કરે છે ? વિગેરે આપણે તપાસીશું. પથમ મંત્ર તે શું છે ? અમુક નિયમ પ્રમાણે જોઠવેલ અને અમુકરીને ઉચ્ચરાતા સ્વરોની જોડ નિશ્ચિત યોજના તે મંત્રની વ્યાખ્યા છે. તે સ્વરો ધ્રુજરી (સ્પન્દ) ઉત્પન્ન કરે છે અથવા ધ્રુજરી રૂપ છે. મંત્રોચ્ચારની અમુક પ્રકારની ધ્રુજરીઓ નિયમિત અને બરોબર હોય તો ધીમે ધીમે આપણા કોશો (બુદ્ધ બુદ્ધ સરીરોમાંથી આદતી ધ્રુજરીઓ) પર નિયંતાપણું બોગવે છે અને તેમને નિયમિત અને અવિસંવાદી બનાવે છે. મંત્રોચ્ચાર

* આ લેખની સમગ્ર અદ્વિત્ય મળતા આવડાપણ છે એમ નથી પરંતુ આ લેખ મંત્રાદિકના સંબંધમાં બહુ સાચું અજ્ઞાણ પાડે છે. તત્ત્વી.

રાગી વાજના પાતાની બકિતની વસ્તુ ઇષ્ટદેવનું ધ્યાન પોતાની તરફ ખેંચવાને સમર્થ થાય છે. મલીન તત્વો અને અશુદ્ધ વાતાવરણને દૂર કરવાને અને બકિતની આકાશ પરિસ્થિતિને શુદ્ધ બનાવવાને મંત્રોચ્ચાર સાધનભૂત થાય છે. આ સર્વ બાબતો તેમને ઉચ્ચાર કરનારને લગતી છે પણ મંત્રની બાજુ અસર પણ છે અને તે સંબંધી થોડું વિવેચન કરવા હું ઇચ્છું છું.

આપણે બાળીએ છીએ કે સ્વરો તે ધ્રુજરીઓ છે અને અમુક પ્રકારના આકારો ઉત્પન્ન કરે છે. દરેક સ્વર અદ્રશ્ય રૂપિમાં આકાર ઉત્પન્ન કરે છે, અને ઘણા સ્વરોનો સંયોગ વિવિધ આકારો ઉપજાવે છે. સાયન્સનાં પુસ્તકોમાં વર્ણવેલા પ્રયોગોપરથી જણાય છે કે અમુક પ્રકારના વાજનથી ઉત્પન્ન થતા સ્વરોથી ચોક્કસ પ્રકારના ભૂમિતિના આકારો જેવા આકારો રેતીમાં થાય છે અને વળી દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે નિયમિત ધ્રુજરીઓને લીધે નિયમિત ભૂમિતિના આકારો ઉત્પન્ન થાય છે. ગાલન સંબંધીના હિંદુશ્રદ્ધો જણાવે છે કે વિવિધ રાગ રાગનીઓના દરેકના ખાસ આકારો હોય છે, અને જે આકારોનું આગેહુળ વર્ણન પુસ્તકોમાં આપવામાં આવેલું છે. દ્રષ્ટાંત તરીકે મેઘ રાગનો આકાર હાથી પર બેઠેલી ભવ્ય આકૃતિ જેવો છે. વસન્ત રાગનો આકાર હુપથી શણગારેલા એક યુવાન જેવો છે. આ ઉપરથી સદૃશ માલુમ પડે છે કે અમુક રાગ અથવા રાગીણી બરોબર ગાવામાં આવે તો તે હવામાં અથવા ઇથરમાં ધ્રુજરી ઉત્પન્ન કરે છે અને તે ધ્રુજરીને લીધે તે રાગના લક્ષણવાળો આકાર તેમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

થોડા સમયપર લોર્ડ લીટનની ઓરડીમાં થોડાક પસંદ કરેલા માણસોની સામે મીસીસ વોટ્સ હુસ્સે પ્રયોગો સહિત એક બાબત આપ્યું હતું. અને જે શાસ્ત્રીય શોધ ઉપર ઘણા વર્ષ સુધી પ્રયોગો કરીને અજવાળ નાંખવાને તેણી સમર્થ થઈ હતી. તે શોધને સિદ્ધ કરવાને તે બાબત આપવામાં આવ્યું હતું. મીસીસ હુસ્સ 'એમ્ડોફ્ટન' નામનું એક સાદું વાજન વગાડે છે. અને તે વાજનને એક નળી તથા વળી શકે તેવી ધમણ છે. તેથી તેણીને માલુમ પડે છે કે વાજનમાંથી નીકળતા દરેક સ્વરની સાથે તે વળી શકે તેવી ધમણ ઉપર રાખેલી રેતીમાં ફેરફાર થાય છે. બાબતના પ્રારંભેજ તેણીએ તે ધમણ ઉપર બારીક રેતીના પરમાણુઓ મુક્યા હતા અને તેથી વાજન વગાડતાની સાથે ઉત્પન્ન થતી હવાની ધ્રુજરીથી અમુક ભૂમિતિના આકાર રૂપે તે રેતી ગોઠવાઈ ગઈ. તે વખતે જે જે જુદા જુદા આકારો થયા તેની નોંધ લેનાર જણાવે છે કે તેઓ તારાના, સર્પના, ચક્રના, ને આંખને આનંદ આપે તેવા નવા નવા આકારો નજરે પડ્યા હતા. એક વખત જ્યારે મીસીસ હુસ્સ અમુક સ્વર ગાતી હતી તે વખતે 'ડેમ્બી' નામનું એક કૂતરું તે રેતીના આકારમાં

દેખાઈ અદ્રશ્ય થઈ ગયું. તેણીએ કહ્યું કે તે ફરીથી લાવવાને તેણે એક આડવાડીયા સુગી ગાઈને મેહિનત કરી ત્યારે થયું અને હવે તેણી બાણી ગઈ કે તે કુલ લાવવા અમુક રાગજ ગાવો જોઈએ. શ્રોતા વર્ગનો આનંદ વધતો ગયો. ત્યાર પછી દરીયાઈ જના-વરોના દેખાવો રેતીપર દ્રષ્ટિગોચર થયા અને તેના પછી વૃક્ષ દેખાવા લાગ્યા. કેટલાંક વૃક્ષપરથી ફળ પડતાં હતાં, અને કેટલાંક વૃક્ષ ખડક ઉપર આવેલાં દેખાતાં હતાં, તેમ કેટલાંક વૃક્ષની પાછળ દરિયાનો દેખાવ હતો. આ બધો દેખાવ અરેખર જાપાનની સૃષ્ટિ સૌંદર્યતા જેવો હતો.

ઉપરના પ્રયોગો નીચે જણાવેલી બાબતો સિદ્ધ કરે છે. (૧) સ્વરો આકારોને ઉત્પન્ન કરે છે. (૨) અમુક સ્વર અમુક આકારનેજ ઉત્પન્ન કરે છે. (૩) જો તમારે કોઈ ખાસ આકાર જોઈતો હોય તો અમુક તાલ પ્રમાણે અમુક સ્વરનોજ ઉચ્ચાર કરવો જોઈએ, (૪) અને તે કાર્યને વાસ્તે બીજા કોઈ પણ સ્વર અથવા કોઈપણ તાલ સરખો સ્વર ઉત્પન્ન કરતાં હોય તોપણ ઉપયોગી થશે નહીં. આ વાત મંત્રશાસ્ત્રને લગાડો અને ધર્મ ગ્રંથોમાં આપેલી સૂચનાઓને કેવી રીતે સિદ્ધ કરે છે તે તરફ નજર કરો. આપણે એક મંત્રનું દ્રષ્ટાંત લઈએ ‘ ઋષિ રૂદ્ર પુરોહિતમ્ ’ તમે જો તે મંત્રના શબ્દ આઠા અવળા સુકો; તો મંત્રની શક્તિ અફળ થશે. એટલા સાફ તમે મંત્રના શબ્દો આઠા અવળા સુકી શકો નહીં. જો તમે તેમ કરો તો પછી તે મંત્ર રહેશે નહીં. આ કારણને લીધેજ ઋષિઓ મીમાંસા દર્શનમાં અને જૈનધર્મ આ બાબતને અતિ-શય અગત્યતા આપે છે. મંત્રમાં સ્વરથી ઉત્પન્ન થતી ધ્રજરીઓજ ખાસ અગત્યની છે. અને જે શબ્દો વાપરવામાં આવેલા હોય તેના અર્થ, અથવા અર્થનો અભાવ કાંઈ પણ ઉપયોગનો નથી, અને વસ્તુતઃ છે પણ એમજ. કારણ ઘણા એવા મંત્રો છે કે જેઓ તદ્દન અર્થ વિનાના છે. આ વર્ગમાં તાંત્રિક બીજા મંત્ર અથવા અર્થ વેદના મંત્ર-વિભાગમાં આવેલા ધાતુ વિનાના શબ્દોનો સમાવેશ થાય છે.

જો આ વિચાર આપણે ધ્યાનમાં રાખીએ તો વેદમાં માલુમ પડતી નિચારની ન્યુનતા જેને લીધે પ્રોફેસર મેક્સમુલર જેવા વેદને બાલક મનુષ્ય ગાંતના અન્યક્ત ઉચ્ચાર રૂપ માનવાને દોરાયા તે બાબત તદ્દન નકારી થઈ જાય છે. મંત્રના સ્વર તથા વર્ણ ઉપર અસલતા લેખકો આટલો બધો ભાર મુકતા તેનું ખાસ કારણ પણ હવે સમજાય છે. કારણ કે સ્વર અથવા વર્ણમાં જો મંત્ર અશુદ્ધ હોય તો ઘણીવાર ધારેલા કરતાં ઊલટી અસર કરે છે અને પરિણામ ખરાબ આવે છે.

આકારને વાસ્તે સંસ્કૃત શબ્દ વર્ણ છે અને વર્ણનો અર્થ રંગ થાય છે. આનું કારણ શું ? તેનું કારણ એ છે કે અદ્રશ્ય સૃષ્ટિમાં દરેક શબ્દની સાથે રંગ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા જુદા જુદા રંગના આકારો ઉત્પન્ન થાય છે. સમળા રંગોનું એકીકરણ

જેમાં થાય છે તેને સંસ્કૃતમાં સૂર્ય—રવિ—રા કહે છે તેનો અર્થ અવાજ થાય છે. ઉપર આપણે જોયું કે ગ્રીસીસ હુગ્સના પ્રયોગોમાં તેણીના સ્વરથી ઉત્પન્ન થતા આકારોમાં નાજુક પ્રકારના રંગો હતા. આપણે જોઈ ગયા છીએ કે અમુક આકાર ઉત્પન્ન કરવાને અમુક સ્વરનીજ જરૂર છે અને જુદા સ્વરો જુદા આકારો ઉત્પન્ન કરે છે. મંત્રશાસ્ત્રમાં પણ આ વાત તદ્દન ભૂલી જવામાં આવી નથી. કારણ કે જુદા જુદા દેવતાઓની મહદ માત્રામાં જુદા જુદા મંત્રો વપરાયેલા છે. વરૂણની મહદ જોઈતી હોય ત્યારે જુદો મંત્ર, અને બૃહસ્પતિની મહદ જોઈતી હોય ત્યારે પણ જુદો મંત્ર જોલાય છે. જ્યારે મંત્રનો ઉચ્ચાર થાય છે ત્યારે શું બને છે તે જોઈએ. જે દેવની તમે ભક્તિ કરવા ઇચ્છતા હો તે દેવના મંત્રનું વારંવાર ઉચ્ચારણ કરવાથી ઉચ્ચ ભૂમિકા ઉપર અર્થાત્ માનસિક ભૂમિકા ઉપર દેવનો આકાર બાંધાય છે. અને તે દેવની પવિત્ર અને શુભ શક્તિઓ તમારી તરફ આકર્ષવાનું તે કેન્દ્ર-મધ્યબિંદુ બને છે. અને તેટલા માટે મીમાંસાના પુસ્તકોમાં લખેલું છે કે મંત્રાત્મક દેવતા મંત્ર સિવાય દેવ છેજ નહિ, તે વાત સિદ્ધ થાય છે. આનો અર્થ એ થાય છે કે અમુક દેવનો અમુક મંત્ર બારેબાર શુદ્ધ રીતે ઉચ્ચારાય છે, ત્યારે તે મંત્રથી ઉત્પન્ન થતી ધ્રુવરીઓ ઉચ્ચ ભૂમિકા ઉપર એક આકાર ઉત્પન્ન કરે છે અને તે આકારમાં તે દેવ તેટલો વખત આવીને વસે છે, તથા ભક્તિની મનોકામતા પૂરી કરે છે. આ ઉપરથી આપણને જણાય છે કે સાયન્સની હાલની નવામાં નવી શોધ પુરાતત્ત્વજ્ઞના આપણા પૂજ્ય પુરોહિતે લખેલા સિદ્ધાંતોની સત્યતા સિદ્ધ કરી આપે છે.

મંત્ર જાંત્રની વાત હિંદુસ્તાનની જુદી જુદી ન્યાત અને જુદા જુદા ધર્મના લોકો મોટા ભાવથી માને છે એટલુંજ નહિ પણ યુરોપ, અમેરિકાની સુખદેવી પ્રજા પણ દાલ તેને ઘણા માનથી કબુલ કરે છે. કોઈ પણ આદત વખતે મંત્ર જાંત્રનાર પામે અનુપ્રાન કરાવે છે અથવા યાંત્ર કરાવી માદળીયામાં ઘાટી પોતાને દાધે અથવા ગળામાં બાંધે છે, એટલુંજ નહિ પણ ત્રહારા લોકને વશ કરવા, રાજના કોપનું નિવારણ કરવા, બાદવિવાહમાં જીતવા, પેસાવાળાને વશ કરવા, આકરને વશ કરવા, શત્રુને અનુકુળ કરવા, ક્રોધ સમાવવા, સીને વશ કરવા, સીનું સાલાગ્ય વધારવા, દૂર હોય તેને પાસે આણવા, મિત્રને મેળવવા, શત્રુની વાચા તથા બુદ્ધિને અટકાવવા, નાશી જતું હોય તેને રેડી રાખવા, સ્ત્રી પુરૂષમાં કલેશ ઉપજાવવા કે સંપ કરાવવા, શત્રુનો નાશ કરવા, બાળક થવા, કે બાળકની રક્ષા કરવા ઇસાદિ બાળકો ઉપર તાંત્રિક યથોગમાં જુદા જુદા પ્રયોગો લખ્યા છે તે પ્રમાણે પ્રયોગ કરાવે છે. જેવી જેવી શક્તિ હોય તે પ્રમાણે જાપ કરનારને પાકાં સીધાં આપે છે, તેઓ નાશી ધોષ જાપ કરવા બેસે છે, જે બાળકનો જાપ કરવાનો હોય તેટલા દિવસ તેનો પ્રમાણિકપણે

૧૧૬

નૈન ધર્મ પ્રકાશ.

જાપ કરે તો જાપ કરાવનારને કાંઈક પણ લાભ થાય છે, એમાં ખન્નેને એક બીજા ઉપર ચોક્કસ શ્રદ્ધા હોવીજ જોઈએ.

+ + + + +

મંત્ર શાસ્ત્રની વાત તદ્દન ગપગોળા તરીકે ગણનાર નવા જમાનાના યુવાન ખંધુઓને મંત્રશાસ્ત્રની સત્યતા ઉપર આ લખાણથી થોડું પણ અજવાળું પડવા સંભવ છે.

આ સંસારમાં આપણી ગમે તે પદવી હોય છતાં કોઈ પણ જાખતમાં ક્રોધ અથવા તો, સત્તા મેળવતાં પહેલાં અથવા તો બીજાને ઉપયોગી નિરૂપતાં પહેલાં આપણે આપણા વિચારખોળને એકત્ર કરવા માટે વ્યાકુળતા કાઢી નાંખવાની તથા શાન્ત મન રાખવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. ધારો કે આપણે એક વ્યાપારી હોઈએ, અને વ્યાપારમાં કોઈ મોટી અને વિનાશકારક વિપત્તિ આવી પડવાનો ભય હોય, આવે વખતે જો આપણે ગભરાઈશું અથવા તો ચિન્તામસ્ત રહીશું તો આપણને કાંઈ જ સુઝશે નહિ. અને આવી સ્થિતિમાં રહેવું તે વિનાશકારક નિવડવાનુંજ, કારણ જ્યાં ચિન્તા આપણા મનમાં પ્રવેશ કરે છે તેની સાથે જ ખરા ખોટાનો વિચાર કરવાની શક્તિ જતી રહે છે. મનને શાન્ત સ્થિતિમાં આણતાં વખતે ઘણા દહાડા પણ થાય પણ આપણે ખંત રાખવી જોઈએ અને આખરે આપણને ક્રોધ મળશે. આવી સ્થિતિમાં જે ઉપાય આપણને સુઝ્યો હોય તે તરત કામ લગાડી દેવો. અલબત્ત પાછા વ્યાપાર જાખતના વિચારો કરતાં આપણને સુઝેલો ઉપાય ભૂલ ભરેલો લાગશે પણ તેની આપણે દરકાર કરવી નહિ. આપણે ફક્ત ચિન્તારૂપી પડછાયાથી દોરાવાને બદલે શાન્તિરૂપી દૂતથી જ ફક્ત દોરાવું જોઈએ. શાન્તિવાળો સમય તે હિંમનો સમય છે, ને તે જ સમયમાં આપણને ખરા ઉપાય સુઝે છે. આવા માનસિક શિક્ષણથી વિખરાઈ ગયેલાં બધાં વિચાર બળો એકઠા થઈ જાય છે, અને નિરીક્ષણ હીપ્પિકા (Searchlight) નાં ફિરણોની પેઠે વિચારો વિષય તરફ પ્રેરી શકાય છે, ને તેથી માર્ગ સુગમ થઈ પડે છે,

વસંત.

જૈન ઉદ્દેશના પાઠ.

૨૧૯

જૈન મુનિ અને આગેવાનો વિરૂદ્ધ શિવજી દેવશાંત્રી માંડિલ ડેફેમેશન કેસ.

અરજીની નકલ.

તા. ૨૦ મી સપ્ટેમ્બરે સુઅર્ધના ચોક્ પ્રેસીડેન્સી
માજિસ્ટ્રેટ પાસે કેસનું નીકળવું.

અને પક્ષના આરિસ્ટરોના ભાષણનો સાર.
કેસનું નીકળી જવું.

(સાંજવર્તમાન તા. ૨૦ મી અને સુઅર્ધ સમાચાર તા. ૨૧ મી ઉપરથી)

આચાર્ય શ્રી વિજયનેમિસરિ તથા ભાવનગરવાળા વોરા અમરચંદ
જસરાજ અને શા. કુંવરજી આણંદજી વિરૂદ્ધ
આપવામાં આવેલી અરજી.

ફોજદારી કોર્ટ કેસ નંબર. $\frac{179}{N}$ ૧૯૧૧.

શીવજી દેવશી

વી.

ફરીયાદી.

૧ મહારાજ નેમવિજયજી
૨ વોરા અમરચંદ જસરાજ
૩ શા. કુંવરજી આણંદજી

જવાબદાર.

સાક્ષી.

રતનચંદ ખીમચંદ વીંગરે

ગુનહો—ડેફેમેશન

સેક્શન નં. ૫૦૦ પીનલકોડ.

૧ હું કચ્છી જૈન છું, અને જૈન ધર્મ વિદ્યા પ્રસારક વર્ગ, જૈન બોર્ડીંગ સ્કૂલ અને પાલીતાણાના વીરશાસન આનંદ સમાજનો ઓનરરી સેક્રેટરી છું. મેં જુદા જુદા જૈન ખાતાઓ ઉઘાટ કરવામાં અને સ્થાપનામાં મદદ કરી છે, જેવાં કે નિશાધાર-ને માટે મકાન, ગરીબને માટે નિશાળ, જોઈનેજ વિગેરે. જૈન કોમમાં હું સારી રીતે જાણીતો થયેલો અને માન પામેલો ગૃહસ્થ છું. જૈન વિદ્યા પ્રસારક વર્ગ કે જેનો હું સેક્રેટરી છું, તેણે પોતાના મુખ્ય ઉદ્દેશમાંના એક ઉદ્દેશ જે જૈન ધર્મની ચોપડીઓ બહાર પાડવી અને ફેલાવવી તે છે, તેને લઈને તે વર્ગે જૈન ધર્મ, ઇતિહાસ, તેમનો પ્રેરણા વિગેરે જાગૃતમાં ઘણી ચોપડીઓ બહાર પાડી છે. હાલ તુરત છપાયેલી ચોપડીઓમાંથી એકનું નામ “ દીક્ષાકુમારી પ્રવાસ ” છે કે જેમાં જૈન સાધુઓ (મુનિઓ) માટે જૈન ધર્મમાં જે પ્રમાણે કરમાવ્યું છે તે પ્રમાણની મુનિની ફરજ અને વર્તન માટે લખેલ છે. આ ચોપડી બહાર પાડવાનો મુખ્ય ઉદ્દે-

૨૧૮

જૈન યોગ પ્રમાણ.

શ એ હતો કે જૈન સાધુ (મુનિ)ની ફરજો અને ઉપકાર જુનિઓનું બાળનારા મનુષ્યો જાણી શકે અને તે બાળતમાં પ્રસરેલ અજ્ઞાનના દૂર થાય. એક જૈન સાધુ નેમવિજયજી મહારાજ અને બીજા એક જૈન સાધુ આણંદસાગજી મહારાજને એમ લાગ્યું કે આવી ચોપડી બહાર પડવાથી હિંદુસ્તાનના કેટલાક બાળના જૈનો ઉપર જે સત્તા તેઓ ચલાવે છે તે કદાચ નાશ ન પામે તો ઓછી તો થઈ જશે તેથી તેઓ આ ચોપડી તરફ અને તે ચોપડી બહાર પાડવામાં સાધનભૂત હોવાથી મારી તરફ પણ શત્રુભાવવાળા થયા અને વળત જતાં તેઓનો શત્રુભાવ મારી તરફ વધારે ધિછારવાળો થયો, તે બે સાધુ અને તેમના અનુયાયીઓ કે જેમાં જગજગદાર નં. ૨ તથા નં. ૩ ઘણા લાગણીવાળા છે તેઓ મારી ઉપર તેઓનું વેરલેવાને લાગ શોધતા હતા.

૨ આ લાંબા વખતથી શોધાતો લાગ નીચેની રીતે તેમને મળ્યો. ઇ. સ. ૧૯૧૦ ના ઓગસ્ટમાં મેં વીરશાસન આનંદ સમાજની એક મીટીંગ જાણીતા પંડિત લાલનના પ્રમુખપણા નીચે પાલીતાણુ મેળવી. શત્રુજ્ય કુંગર જેનોની ચાત્રાનું મુખ્ય સ્થાન છે અને તે પાલીતાણુ નજીક આવેલ છે. જૈન સમાજના ઘણા મેંબરો યાત્રા અને પૂજા માટે તે કુંગરે ગયા હતા. આ અવસરનો લાલ લાંબને નેમવિજયજી મહારાજના મિત્ર અને સહાયક મુનિ મોહનવિજયજી મહારાજ અને તેના અનુયાયીઓમાંથી કેટલાએકે એવો ખોટો રીપોર્ટ ફેલાવ્યો કે કેટલાક જૈન પાસે તે કુંગર ઉપર એક દેરામાં પરમેશ્વર તરીકે મેં પૂજા કરાવી છે, અને તેથી એક ઘણું સખત ધર્મ વિરુદ્ધ કૃત્ય કર્યું છે. અને વળી સમાજમાં મેં બાપણો કર્યા તેની અંદર મેં એમ કહ્યું કે ઘણા જૈન સાધુઓએ ઘણા જૈનોને પ્રદ્યાર્થની બાધા લેવરાવી છે તેથી જૈનોના વિસ્તારમાં ટોટો પડ્યો છે અને વળી તે બાપણોમાં મેં એમ કહ્યું કે છેલ્લા પાંચસો વર્ષમાં જૈન કોમમાં એવો એક પણ સાધુ થયો નથી કે જે જાણીતા નરશી મહેતા અને ગીરાનાર્થની સરણામણીમાં આવી શકે. આ તદ્દન ખોટું છે કે મેં પરમેશ્વર તરીકે મારી પૂજા કરાવી અને કદપના શક્તિની લાંબી હદમાં પણ વર્ણન થઈ શકે એવું કોઈ પણ કૃત્ય મેં કર્યું હોય.

૩ ઉક્ત નેમવિજયજી મહારાજ આ વખતે ગોટાદ હતા. જગજગદાર નં. ૨ અને નં. ૩ની સહાયથી અમદાવાદ અને બીજે સ્થળે તેના અનુયાયીઓને તેડાવવાના તેણે તાર કર્યા, અને મારી સામે કામ લેવાને માટે ઇ. સ. ૧૯૧૦ ના ઓગસ્ટની બારમી તારીખે આ માણસોની એક મીટીંગ મળી.

૪ ન્યારે મેં આ પ્રમાણે ઘટું સાંભળ્યું ત્યારે હું ગોટાદ ગયો અને ઉપર જણાવેલા જગજગદારો કે જે આ મીટીંગના મુખ્ય શરૂ કરનારા હતા તેમને જણાવ્યું

જેન હેઠળ કામ.

કે હું કચ્છી જૈન હોવાથી અને તમે ગુજરાતી અને કાઠીઆવાડી જૈન હોવાથી મારી ઉપર તમારો કોઈ પણ જાતનો કાયદેસર અધિકાર (જુરીસડીક્શન) નથી અથવા ચલાવી શકો તેમ પણ નથી. વળી મેં તેમને જણાવ્યું કે તમે મારી સામેના કહેવાતા ગુન્હા માટે કોઈ પણ પગલા લઈ શકો તેમ નથી અને તે ચાર્જ પણ નક્કી, તદ્દન ખોટા અને પાયા વગરના છે.

૫ વળી મેં કહ્યું કે આ મીટીંગ માત્ર એક પક્ષી માણસોની અને નેમવિજયજી મહારાજના અંધ શ્રદ્ધાળુ અનુયાયીઓની બનેલી છે અને મને બદનામ કરવાને અને મારી ચાલ ચલગત (કેરેક્ટર)ને બદલે લગાડવા માટે જ દ્વેષ બુદ્ધિથી એક બંધાનારૂં પે બોલાવેલી છે. તે મીટીંગની કોઈ પણ નોટીસ મને આપવામાં આવી નહોતી. તે મીટીંગ કાઠીઆવાડ અને ગુજરાતના જૈનોની બનેલી હતી કે જ્યારે હું તો એક કચ્છી જૈન હતો. નેમવિજયજી મહારાજ તે કહેવાતી મીટીંગના પ્રમુખ હતા અને બીજા બે જવાબદારો પણ ત્યાં હાજર હતા અને તે મીટીંગનું કામ ચલાવવામાં અને હવે પછી કહેવાશે તે ઠરાવો પસાર કરવામાં તેને મદદ કરતા હતા. દશ વાગે જો કે આ મંત્રણું નહોતું તો પણ હું તે મીટીંગમાં ગયો અને તેઓના અધિકાર માટે મેં ચેલેન્જ કરી. તે કારણથી તે મીટીંગ બે વાગા ઉપર મુદતની રાખવામાં આવી કે જે વખતે તે મીટીંગના બંધારણ અને મીટીંગના કાર્ય માટેની મારી તપાસ અને મારી ઉપરની તેમની સત્તાની મારી શોધ બેદરકારીથી રદ કરવામાં આવી અને તે મીટીંગ મારે પરાણે છોડવી પડી.

૬ હું ધારૂં છું કે તે મીટીંગનું કામ કુદરતી ન્યાયના સુખ્ય નિયમોથી તદ્દન વિરુદ્ધ રીતે જ ચલાવવામાં આવ્યું હતું અને ઉપર કહેલા ચાર્જ માટે મને સંઘ બંધાર કરવાનો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. જે પ્રમાણે બીજી બધી ન્યાતની મીટીંગમાં ચાલુ રીવાજ છે તે પ્રમાણે મારા બચાવમાં કહેવાનો મને કોઈ વખત આપવામાં આવ્યો નહોતો અને તે મીટીંગનું કામ તદ્દન અનિયમિત, અવિવેકી અને શરમ ઉપજાવે તેવું જ માત્ર હતું. હું કહું છું કે નેમવિજય મહારાજને કોઈ પણ જાતનો ધાર્મિક અધિકાર મારી ઉપર નથી, કારણ કે જૈનોની એક જાત તપાસગચ્છા તે છે અને હું અચળા ગચ્છનો છું.

૭ વળી તે મીટીંગમાં એમ ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો કે સંઘ બંધારનો આ ઠરાવ તારથી મુંબઈ, સુરત, અમદાવાદ, અને બીજા જૈન સેન્ટરોમાં જણાવવો અને જ્યારે હેન્ડબીલના આકારમાં તે છપાય ત્યારે એક કાગળની સાથે તેને બંધાર મોકલવો. હેન્ડબીલ અને તે સાથેનું લખાણ તે મીટીંગમાં તૈયાર કરવામાં આવ્યું, વંચાણું અને પસાર થયું.

૨૨૦

સંઘની ગણતરી

૮ ઇ. સ. ૧૯૧૦ ના ઓગસ્ટની તેરમી તારીખે સંઘના નામથી એક તાર મુંબઈ ભાવખાળે રતનચંદ ખીમચંદ ઉપર અને એક બીજી તાર મુંબઈ ઝવેરી બજારમાં કલ્યાણચંદ સોભાગચંદ ઉપર કરવામાં આવ્યા હતા. તે તારમાં એમ લખવામાં આવ્યું હતું કે “ સંઘની એક મીટીંગે ભાવનગર, અમદાવાદ, ખંભાત, વડોદરા, વઢવાણ, લીંબડી, માંડળ, ધોલેરા વિગેરેના અહરથો સહીત ગઈ કાલે લાલન અને શીવજીનો સલાહ ચર્ચો છે. અને આત્મનુભવે તે બંનેની સાથેનો સંબંધ રાખવાનું બંધ કરવામાં આવ્યું.” કલ્યાણચંદ સોભાગચંદને મળેલો તાર તેજી મુંબઈના નગરશેઠ રતનચંદ ખીમચંદ ઉપર મોકલાવી આપ્યો હતો. જ્યારે રજી કરવામાં આવશે ત્યારે તે તાર સંબંધી હકીકત રજી કરવાની હું રજા માગું છું. હું કહું છું કે ઉપર જણાવેલા જવાબદારોએ તે તાર મુંબઈ ક્યા હતા.

૯ ત્યાર પછી તે બાબત સંબંધી એક બાબત મી. રતનચંદ ખીમચંદ અને બીજી બાબતે જવાબદાર મુનિ નેમવિજયજી મહારાજ અને બોટાદના સંઘ વચ્ચે પત્ર વ્યવહાર ચાલ્યો હતો. જ્યારે રજી કરવામાં આવે ત્યારે તે પત્ર વ્યવહાર સંબંધી હકીકત રજી કરવાની હું રજા માગું છું.

૧૦ જ્યારે મોકલ્યો ત્યારે તે બદનક્ષી ભરેલો અસલ તાર મુંબઈમાં તે તાર લેનારા કલાર્ક પાસે તેનું પ્રગટ થવું અને બીજા વચ્ચેના તારવાળા કલાર્કોની પાસે તેનું પ્રગટ થવું અને જેની મારફત મુંબઈમાં પસાર થતી વખતે ચાલુ વ્યવહારમાં તે ગયો હોય, તે જેમ અને સલાહ મળી છે તેમ ઘણી વધારે પડતી પબ્લીકેશન (બહારમાં) છે કે જે જવાબદારમાં સાલસાઈની ખામી બતાવે છે અને ન. ૪૬૬ ની કલમમાં અપવાદ રૂપે જે હકો આપવામાં આવ્યા છે તેનો નાશ કરે છે.

૧૧ સદરહુ ઠરાવ તે પ્રમાણે હેન્ડગીલના આકારમાં છપાવવામાં આવ્યો અને મુંબઈ અને બીજી જગ્યાઓ મોટા પ્રમાણમાં ફેલાવવામાં આવ્યો. આ ઠરાવ બહાર પાડવાની રીતજ ઘણી નુકશાનકારક હતી અને તે બદનક્ષીવળી ઠરાવ તે રીતે ઘણા વાંચનારાઓમાં ફેલાવવામાં આવ્યો. કાયદેસર જેટલા માણસોમાં તે ફેલાવી શકાય તેના કરતાં આ અતી વિસ્તારમાં ફેલાવવામાં આવ્યો.

૧૨ બોટાદનો ઠરાવ જ્યાં જ્યાં જેનો મહેલો હતા તે શહેર અને જગ્યામાં બહુ અસરકારક થઈ શકે નહિ. બીજા ગામોમાં બંધનકારક ગણાવવા માટે તે જગ્યાના જેનોની મીટીંગે તે ઠરાવ પસાર કરવો જોઈએ.

૧૩ તે પ્રમાણે જવાબદાર નં. ૨ અને નં. ૩ કે જેઓ ભાવનગરમાં બૈનનાં ચેરીટેબલ ફંડ અને પેઢી જે હોસાણાઈ બોલોવંદના નામથી જોખાણાય છે તેના વહીવટ કરનારા ત્રસ્ટી છે અને જેઓ તેને લીધે તે ભાવનગરની જૈન સોસાયટી

૧૮. સંઘના નામ

અથવા સંઘના નાયક છે તેઓએ ભાવનગરમાં જોટાદનો ઠરાવ ગ્રહણ કર્યો. આટે ૧૯૧૦ ના સપ્ટેમ્બરની પાંચમી અથવા તે લગભગ તારીખે એક મીટીંગ યોજાવી. મને જણાવવામાં આવ્યું છે કે જાને જવાબદારીએ આ મીટીંગના કાર્યમાં આગળ પડતો ભાગ લીધો હતો. આ મીટીંગની કાંઈપણ નોટીસ મને મોકલવામાં આવી નહોતી, અને હું ત્યાં હાજર થયો નહોતો. જોટાદની મીટીંગ પ્રમાણેજ આ ભાવનગરની મીટીંગ પણ મુનિ નેમવિજય મહારાજના અનુયાયીઓનીજ હતી, જેઓ મને મારા જવાબમાં કાંઈ તક આપવાને ઇચ્છતા નહોતા અને વખત આપ્યોજ નહિ. તે મીટીંગ પણ કાઠીઆવાડી જેનોની જ બનેલી હતી. ટુંકાણમાં પાંચમા અને છઠા પાસામાં જોટાદની મીટીંગ વિરુદ્ધ જે વાંધા મેં ઉઠાવ્યા છે તેજ વાંધા તેવીજ રીતે ભાવનગરની મીટીંગ સામે લાગે છે.

૧૪ હું કહું છું કે દેવથી ઉરકેરાયેલા મુનિ નેમવિજયના અનુયાયીઓ જેમાં ઉપર કહેલા નં. ૨ અને નં. ૩ ના જવાબદારોનો સમાવેશ થાય છે, તેઓએ મારી પછવાડે મને સંઘ બહાર કરવાનો જોટાદનો ઠરાવ ગ્રહણ કર્યો.

૧૫ પાંચમી સપ્ટેમ્બરે ડોસાભાઈ અલેચંદના નામથી મુંબઈ પાસેની જૈન કોન્ફરન્સને નામે એક તાર મુકવામાં આવ્યો. તે ઓપીસમાં તે તાર મળ્યો અને જોલવામાં આવ્યો અને મુંબઈના નગરશેઠને મોકલી દેવામાં આવ્યો. તે તારમાં લખ્યું હતું કે, “લાલન શીવજી સંઘ બહાર જોટાદ, સુરત, અમદાવાદના ઠરાવ કબુલ રખાયા.” જ્યારે રજુ કરવામાં આવે ત્યારે તે તારની હકીકત પ્રગટ કરવાની હું રજા માશું છું. તે તારમાં જણાવવામાં આવેલ શીવજી તે હું પોતે જ છું.

૧૬ હું કહું છું કે જવાબદારો નં. ૨ તથા નં. ૩ એ આ તાર મુંબઈ મોકલ્યો હતો. ત્યાં ડોસાભાઈ અલેચંદના નામનો કેઈ માણસ જીવતો નથી. તે નામનો માણસ ભાવનગરના જૈન સંઘને એક મોટી મીલકત આપીને મરી ગયો છે, જેણે તેઓના સંઘના નામ તરીકે તેના નામને ગ્રહણ કરીને અચળ કર્યું છે.

૧૭ ત્યાર પછી મી. રતનચંદ ખીમચંદ મુંબઈના નગરશેઠ અને ડોસાભાઈ અલેચંદના નામથી તે સંઘની વચ્ચે તા. ૫ સપ્ટેમ્બરના તારને માટે પત્રવ્યવહાર ચાલુ થયો. તેણે લખેલા કાગળોના જવાબમાં મી. રતનચંદ ખીમચંદને બે કાગળ મળ્યા હતા, કે જે જાનેમાં સંઘના હુકમથી ડોસાભાઈ અલેચંદના મુનીમ તરીકે પોપટ ગુલાબચંદે સહી કરી હતી અને તેની સાથે કેટલાક દસ્તાવેજોની કોપી હતી કે જેમાં ભાવનગરના સંઘે તે ઠરાવ પસાર કરવાનું લખેલ હતું તે મોકલવામાં આવ્યા હતા. જ્યારે રજુ કરવામાં આવશે ત્યારે આ પત્ર વ્યવહાર સંબંધી કહેવાની હું

૨૨૨

જૈન મંત્ર પ્રકાશ.

૨૧ માનુ' છું. આ પ્રમાણે મોકલેલા કાગળોમાં એક કાગળ ભાવનગર જવાબદાર વેરા અમરચંદ જસરાજને નામે કોઈએ લખેલાની કોપી છે.

૧૮ (પારા દશ પ્રમાણે અક્ષરે અક્ષર છે.)

૧૯ મને જણાવવામાં આવ્યું છે કે બોટાદનો ઠરાવ જૈન અને સાંજવર્તમાન ગુજરાતી ચોપાનીયા કે જે સઘળી જાતના જૈન અને જૈનેતર (મુ'બંધમાં વસતા) સર્વેમાં ફેલાયેલા છે, તેમાં તે ઠરાવ છપાયેલ છે.

૨૦ હું માનું છું કે, આ પ્રમાણેના સંદેશાઓ મુ'બંધ ધલાકાના બીજા ભાગમાં પણ ફેલાવવામાં આવ્યા છે, અને તારના ફેલાવાના કુદરતી પરિણામ તરીકે તે બહનક્ષીવાળી બાબત એવા ઘણા માણસોના જાણવામાં આવી છે, કે જેને તે વાતમાં જરા પણ સ્વાર્થ ન હોય.

૨૧ મારા સોલીસિટર. મી. કેપ્ટન અને વેંદે મારી સૂચના પ્રમાણે સઘળા જવાબદારો ઉપર નોટીસો મોકલાવી હતી, કે જે A માર્કથી આની સાથે જોડવામાં આવી છે, જેની અંદર ઉપર જણાવેલી બાબતો વર્ણવ્યા પછી મેં તેમની પાસે સરત વિનાની મારી માફી માગવાનું જણાવેલું છે અને વળી તેમાં મને સંઘ બહાર કયો તે અન્યાયી અને કાયદા વિરુદ્ધ છે તેમ જણાવવાનું સૂચવ્યું છે. અને મારી આ માગણી સાથે મળતા થવામાં આનાકાની કરે તો કામદેસર પગલા લેવાની ધમકી આપી છે. જવાબદારોએ આ નોટીસનો કાંઈ પણ જવાબ આપ્યો નથી.

૨૨ હું માનું છું કે બોટાદ અને ભાવનગરના મીટીંગનું મને સંઘ બહાર કરવાનું કૃત્યજૂલમવાળું, અયોગ્ય, અવિવેકી અને અછાજતું હતું અને કુદરતી ન્યાય અને પ્રમાણિક વર્તનના સઘળા નિયમથી ઉલટું હતું. હું માનું છું કે તે મીટીંગોની મને નોટીસ આપવી જોઈતી હતી અને મારા બચાવમાં સાંભળવું જોઈતું હતું. હું કહું છું કે તે જવાબદારો મારી સામે દ્રેષથી ઉશ્કેરાયેલા હતા અને મને સંઘ બહાર કરવાનો ઠરાવ મારી આગરુ અને ચાલચલગતને ધક્કો લગાડવાના ધરાદાથીજ કરવામાં આવ્યો હતો અને મને સલાહ મળી છે કે તે ઠરાવ બહાર પાડવામાં નં. ૪૯૯ મી કલમમાં જણાવેલા કોઈ પણ અપવાદનો જવાબદારો હક ધરાવતા નથી.

૨૩ જવાબદારોના આ બોટા કામના પરિણામે મારે મારા શરીર, મન, કીર્તિ, અને પૈસાની બાબતમાં ઘણું સહન કરવું પડ્યું છે.

૨૪ આ સ્થિતિને લીધે હું મુ'બંધમાં ૧૯૧૦ ના ઓગષ્ટની ૧૩ મી તારિખે અથવા તેલગભગ નં. ૮-૧૦-૧૧ પારિગ્રાહમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણે બોટાદના ઠરાવને અંગે સઘળા જવાબદારોને મારી બહનક્ષી કરવાને માટે અને નં. ૨ અને ૩ જવાબદારોને

જાન સંવત્ ૨૦૧૯

૨૨૬

ઇ. સ. ૧૯૧૦ ની પાંચમી સપ્ટેમ્બરે નં. ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮ પારિશ્રાદ્ધમાં વર્ણુચ્ચા પ્રમાણે ભાવનગરના ઠરાવને અંગે મારી બદનક્ષી કરવાને માટે હું તેમને માથે ચાર્જ મૂકું છું અને વિનંતિકર્ત્ત્વ છું કે તેમની વિરૂદ્ધ પ્રોસેસ આપવામાં આવશે અને કાયદા પ્રમાણે તેઓની સામે કામ ચલાવવામાં આવશે. બોટાદના ઠરાવનું પબ્લીકેશન સી ડીવિઝનમાં ઝવેરી બજારમાં અને ભાવનગરના ઠરાવનું પાયધોણી ઉપર પબ્લીકેશન થયું છે. નં. ૧ ના જવાબદાર હાલ અમદાવાદ રહે છે અને નં. ૨ અને નં. ૩ ભાવનગર રહે છે.

મુખ્યમાં સોગન પૂર્વક કબુલાત કરવામાં આવી. આજે તા. ૩૧
ઓગષ્ટ. ૧૯૧૧

શીવજી દવશી

મારી પાસે
(સદી) એ. એચ.
એસ. એસ્ટન.

ગ્રાફ પ્રેસીડન્સી માજિસ્ટ્રેટ.

ઉપર જણાવેલી અરજીમાં જવાબદારો સામે સમન્સ માગ્યા છતાં કોર્ટ સમન્સ ન આપતાં તા. ૨૦ મી સપ્ટેમ્બરે તે સંબંધી જવાબ આપવાની નોટીસ કાઢી હતી.

જવાબદારો પૈકી મહારાજશ્રી નેમિવિજયજી ચોમાસા વિગેરેના કારણથી હાજર થઈ શક્યા નહોતા અને બીજા બે જવાબદારો નોટીસ નહીં મળ્યા છતાં કોર્ટના હુકમને માન આપીને જાતે હાજર થયા હતા.

તા. ૨૦ મીની બપોરે સાડાબારવાગે કોર્ટની પોલીસ કોર્ટમાં બકા પ્રેસીડન્સી મેજિસ્ટ્રેટ મી.એસ્ટન સન્મુખ તપાસ શરૂ થઈ હતી, ફરિયાદિ તરફથી મી.વેલીનકર બેરીસ્ટર હાજર થયા હતા, અને પહેલા જવાબદાર તરફથી મી. ગુલાબચંદ સોલીસીટરની દ્રમશથી મી. ભુલાભાઈ બેરીસ્ટર અને બીજા અને ત્રીજા જવાબદારો તરફથી મી. મોતીચંદ સોલીસીટર અને મી. બાલુભાઈ દેશાઈ પ્લીડરની દ્રમશથી મી. તાલીયારખાન બેરીસ્ટર હાજર થયા હતા.

જેનોથી કોર્ટ ચીકાર બરાધ ગઈ હતી.

મી. ભુલાભાઈ દેશાઈના ભાષણુનો ટુંક સાર.

પહેલા જવાબદાર તરફથી નોટીસના જવાબમાં મી. દેશાઈએ ભાષણ કરતાં જણાવ્યું કે—ફરિયાદનામામાં જે વિગતો જણાવવામાં આવી છે તે ઉપરથી બદનક્ષીનો ગુન્હો થયેલો જણાતો નથી. એવું ધારીએ કે આ ગુન્હો બદનક્ષીનો છે તો પણ ફરીયાદીને જે ઇલા થવી જોઈએ તે એટલી તો નાની છે કે તે કારણને લીધે આ કોર્ટ આ મુકદ્દમા હાથલ કરે નહીં. વળી ફરીયાદનામામાં જણાવવામાં આવ્યું નથી કે આ મુકદ્દમાના કોઈ પણ આરોપીને મજકુર બદનક્ષી પ્રગટ કરવા સામે

૨૨૪

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

લાગતું વળગતું હતું. જૈન કોમ એ જુદી જુદી ન્યાતોળી બનેલી એક મોટી કોમ છે પરંતુ તેની અંદર તે તે આખી ન્યાતો સમાઈ જતી નથી. તેનો અમુક અમુક ભાગ સમાય છે. ફરીયાદી તરફથી એવો દાવો કરવામાં આવ્યો નથી કે ફરીયાદી જે ન્યાતના છે એજ ન્યાતમાં પોતે છે. પહેલા જવાબદાર એક ધર્મ ઉપદેશક છે; તેથી તે કોઈ પણ ન્યાતને લાગતા વળગતા નથી. આ એક માત્ર ધર્મ સંબંધી મત-ભેદનો સવાલ છે, નહીં કે ન્યાત બહાર કાઢવાનો છે. ફરીયાદી કચ્છી જૈન છે ત્યારે બીજા જે જવાબદારો કાઠીઆવાડી જૈનો છે. જેઓ ફરીયાદીને ન્યાત બહાર મેલી શકે નહીં. ફરીયાદીના ધર્મ સંબંધી વિચાર નહીં પસંદ પડવાથી જ બોટાદ વિગેરેના જૈન સંઘે તેને સંઘ બહાર મેલ્યો છે. જેથી કશું ખાસ નુકશાન ફરીયાદીને થયું નથી. આવા સંજોગો વચ્ચે ફરીયાદીની ફરીયાદ કાઠી નાખવી બેઠએ.

મી. તાલીયારખાનનું ભાષણ.

બીજા ને ત્રીજા જવાબદાર તરફથી મી. તાલીયારખાને ભાષણ કરતાં મી. દેશાઈ બેરીસ્ટરના બોલવાને ટેકો આપતાં જણાવ્યું કે મારા અગ્રીલો ભાવનગરની જૈન કોમના આગેવાન ગૃહસ્થો છે. ફરીયાદી બતાવી શક્યો નથી કે વાંધાવાળો તાર મોકલવામાં તેમને કાંઈ પણ સંબંધ હતો. આ એક બીલકુલ અપ્રમાણિક ફરીયાદ છે અને તે એક એવા માણસે કરી છે કે જેણે જુદા પોતાના બતાવવા પ્રમાણે આ કોમમાં એક નવા તીર્થંકર તરીકે પોતાને ખખાવવાની તજવીજ કીધી હતી; પરંતુ કોમના આગેવાનોએ જોયું કે તે એક બોટો માણસ હતો તેથી તેઓએ એક સલા બોલાવી ઠરાવ કીધો કે આ માણસ સાથે ધર્મ સંબંધી કશો સંબંધ રાખવો નહીં. એ ઠરાવ પસાર થયાને આજે લગભગ તેર માસ થયા આવ્યા છે. આજે એટલી લાંબી સુદત પછી ફરીયાદી કહેવાને બહાર પડ્યો છે કે મજબૂર ઠરાવથી તેની આબરૂને ઘોકો પહોંચ્યો છે. તે જણાવે છે કે તેણે સાધુઓની વિરૂદ્ધ એક પુસ્તક બહાર પાડવાથી તેની સામે આ યુદ્ધ અગ્નિવવામાં આવ્યું હતું. પણ એ વાતમાં કેટલી વચ્ચુદ છે તે એટલી જ બીના ઉપરથી જણાશે કે તે પુસ્તક પ્રગટ થયાને છ વર્ષ થઈ ગયા છે, અને બોટાદ ખાતેની સલા તો માત્ર એક વર્ષ ઉપર જ બોલાવવામાં આવી છે. વળી કાયદા પ્રમાણે બદનક્ષી ક્યારે થયેલી કહેવાય કે જ્યારે ફરીયાદી સક્ષને તેની ન્યાત અથવા તેના ધંધાને લગતા મંડળમાંથી બહાર કાઢવામાં આવેલો હોય. આ મુકરહમાં તો તેને સંઘની બહાર કાઢવામાં આવ્યો છે. આ એક અગત્યની બીના છે કે જે ફરીયાદીએ પોતાના ફરીયાદનામાં છુપાવી રાખી હતી. સંઘના ઠરાવને ન્યાતની સાથે કાંઈ પણ સંબંધ નથી. વળી ફર્યાદી કહે છે કે તે કચ્છી જૈન છે જ્યારે જવાબદારો ભાવનગરના કાઠીઆવાડી જૈનો છે. અને બોટાદમાં મળેલ સલા ગુજ-

જન ઉદ્દેશન કેસ.

૨૨૫

રાતી અને કાઠીયાવાડી જેનોની હતી. વળી ફરીયાદનામા ઉપરથી માલુમ પડતું નથી કે તાર કોણે મોકલ્યો હતો. તેમજ જવાબદારોને તે તાર સાથે શું સંબંધ હતો તે પણ ખુલી રીતે જણાવવામાં આવ્યું નથી.

માજીસ્ટ્રેટ—ત્યારે આ ઠરાવથી ફરીયાદીના સંબંધમાં પરિણામ શું આવ્યું છે ?

મી. તાલીયારખાન—એટલુંજ કે સંઘે તેના ધર્મ સંબંધી વિચારો તરફ નાપસંદગી બતાવી છે.

માજીસ્ટ્રેટ—લગ્ન તથા જમણના સવાલના સંબંધમાં ફરીયાદીને કાંઈ નુકશાન પહોંચ્યું છે ?

મી. તાલીયારખાન—ખીલકુલ નહીં. અમે ફક્ત તેના ધાર્મિક વિચારો પસંદ કરતા નથી. એ પોતાની ન્યાતના લગ્ન તથા જમણોમાં ભાગ લઈ શક્યો, તેમજ તે દેરે પણ જઈ શક્યો. પણ સંઘમાં હાબલ થઈ શક્યો નહીં.

ફરીયાદીની ફર્યાદ ખીલકુલ ખ્યાલી છે. તે ફર્યાદ કરે છે કે તાર ઓડીસના માણસોએ તાર વાંચ્યો હતો પણ ખુદ તેણે આ બાબતના સંબંધમાં હે'ડખીલો અને ચોપાનીઆ હજારોની સંખ્યામાં ફેલાવ્યા છે અને તેમાં મજકુર ઠરાવ તેણે પ્રગટ કર્યો છે. પોતાના ફરીયાદનામામાં ફર્યાદી ફર્યાદ કરે છે કે તેની વિરૂદ્ધ જવાબદારના હિમાયતીઓએ એવો બુમાટો ફેલાવ્યો હતો કે કેટલાક જૈનોએ તેની દેવતા માફક પૂજા કીધી હતી પણ હું આ છબોઓ રગ્નુ કરૂં છું કે જે ઉપરથી આપ નામદારને જણાશે કે તેણે પોતાને એક મહાત્મા તરીકે બપાવવા માટે બુદ્ધી બુદ્ધી રીતે બેસીને તે છબોઓ પડાવી છે. બદકે તેણે પોતાને એક પચીશમા તીર્થંકર તરીકે ઓળખાવવાની પણ તજવીજ કરી છે કે જે માણસ આપની સામે ખીજા દે'ટા સાથે ખેડો છે. તાર માસ્તરો માત્ર શીવજી દેવશીના નામથી આ શીવજીને ઓળખી શકે તેવું ખીલકુલ કારણ નથી; કારણકે દુનીઆમાં શીવજી નામના માણસો સંખ્યાબંધ છે. વળી જો ફરીયાદીની આબરૂને ઢાંની પહોંચી હતી તો તેની ફર્યાદ તેણે ગોટાદ દે લાવનગરમાં શામાટે ન કરી ? માત્ર મારા અગ્રીલોને હેરાન કરવા માટેજ તેણે સુબંધમાં ફર્યાદ કરી છે. વળી તેણે પોતાને સંઘમાં લેવા માટે આજ સુધી દરેક કોશીશ કીધી હતી પરંતુ તે સર્વે રહ ગઈ ત્યારે કોર્ટમાં જવાનું દબાણ કરી તે પોતાની ઉપલી નેમમાં ફાવવા માગતો હતો પણ ફાવ્યો નથી. આ સઘળા સંજોગો ધ્યાનમાં લઈ તમે નામદાર ફરીયાદીની ફરીયાદ રદ કરશો.

ફરીયાદીને કોર્ટે પૂછેલા સવાલ.

મી. તાલીયારખાનનું ભાષણ પુરૂં થયા બાદ કોર્ટે ફર્યાદીને નીચેના સવાલો પુછ્યાં હતાં

૨૨૬

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

માજીસ્ટ્રેટ.—તમને ન્યાત બહાર મેલવામાં આવ્યા છે કે ?

શીવજી— મને ન્યાત બહાર નહીં પણ સંઘબહાર મેલવામાં આવ્યો છે. આ બીના ન્યાત બહાર મેલવા કરતાં, પણ ખરાબ છે. કારણકે મને સંઘ બહાર મેલવામાં આવેલ હોવાથી માફ લખેલું કોઈ વાંચતા નથી, હું જે બોલું છું તે કોઈ સાંભળતા નથી, મારાં પુસ્તકો ખપતાં નથી. હું એક જૈન વક્તા છું અને ઉપરના બનાવથી મારા ભાષણો પણ હવે કોઈ સાંભળશે નહીં. મને ફલકું લાગ્યું છે અને જૈનોની નજરમાં હું હલકો પડ્યો છું.

માજીસ્ટ્રેટ—એક એક વરસ પછી તમે કોર્ટમાં કેમ આવ્યા ?

શીવજી—જ્યારે મને સંઘ બહાર મેલવાનો ઠરાવ થયો હતો ત્યારે હું બોટાદ ગયો હતો ને ત્યાંના આગેવાનોને મળ્યો હતો. તેઓએ મને કશી ખબર આપી નહોતી, ને મારો ખુલાસો સાંભળવાની પણ ના પાડી હતી. તે પછી કેટલીક મુદત રહી હું ભાવનગર ગયો અને ત્યાં જઈ મેં ત્યાંના અને બુદ્ધા બુદ્ધા ગામના આગેવાન જૈનો ઉપર તાર કર્યા અને લેખો લખ્યા જેમાં કેટલોક વખત વહી ગયો. છેવટે મેં તેઓને ચેતવણી આપી કે મારો ખુલાસો પૂછ્યા વગર જે કંઈ પણ હું તમે ભરશો તેના જોખમદાર તમે રહેશો. પહેલા જવાબદાર વડા જૈન ધર્મશુર છે, તેને હું કોર્ટમાં ઘસડવા માગતો નહોતો અને ઈચ્છતો હતો કે તેઓ ઘટતે વળતે શાંત પડશે પણ એવું કશું બન્યું નહીં અને તે પછી અમદાવાદ ખાતે કેટલાક હિંડળીલ થોડી મુદત અગાઉ બહાર પડ્યા, જેમાં મારી ને લાલન માટેની વધુ ચર્ચા ફેલાવવામાં આવી હતી. આ ચર્ચા ગામેગામ ફેલાઈ ગઈ અને મને ઘાયુંજ માફ લાગ્યું એટલે મેં કોર્ટમાં જવા શિવાય બીજો રસ્તો જોયો નહીં તેથી મેં મોટી ફરીયાદ કરી છે.

માજીસ્ટ્રેટ—તમને બીબું શું નુકશાન થયું છે ?

શીવજી—આથી મને ઘણી ચિંતામાં દિવસો સુધી રહેવું પડ્યું છે ને મારા શરીર ઉપર તેની અસર થઈ છે. આ ઉપરાંત કેટલાક સખાવતી ખાતાં જે હું ચલાવું છું તે પણ લયમાં આવી પડ્યાં છે.

મી૨ વેલીન્કરનું ભાષણ.

ફરીયાદીના ખારીસ્ટર મી. વેલીન્કરે ભાષણ કરતાં જણાવ્યું કે—ફરીયાદીનું ખુદી રીતે લાઇબલ થયું છે. ઘણા ચોખાનીઆ જવાબદારોની મદદથી વહેંચાયા છે. જે માટે અમે બુબાની રજુ કરી શક્તીએ તેમ છીએ. ન્યાતબહાર કરતાં સંઘ બહાર મેલવાનું કામ વધુ ખરાબ છે તેથી ફરીયાદીને ઘણું નુકશાન પહોંચ્યું છે. તેથી મારા અસીલને કેટલું સહન કરવું પડશે તે તોચ તાર વિગેરે મુખર્ષમાં